

POLIISIEN JA SAIRAAHOITAJIEN KOKEMUKSIA SEKSUAALIRIKOS- TUTKINNAN ALKUTOIMISTA LAPPEENRANNASSA

Maarit Ruhanen

5/2017

Tiivistelmä

Tekijä Maarit Ruhanen		Tutkinto/kurssi ja opinnäytetyö/nimike AMK20151	
Julkaisun nimi Poliisien ja sairaanhoitajien kokemuksia seksuaalirikostutkinnan alkutoimista Lappeenrannassa		Julkisuusaste Julkinen	
Ohjaajat ja opintoaine/opetustiimi Jaakko Kauppila		Opinnäytetyön muoto Tutkimuksellinen opinnäytetyö	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämä opinnäytetyö käsittelee seksuaalirikostutkinnan alkutoimia. Työn tarkoituksena on selvittää, mitä seikkoja ensipartion tulee ottaa huomioon seksuaalirikostehtävällä. Tämän lisäksi on tarkoitus selvittää lukijalle, kuinka poliisin ja terveydenhuollon yhteistyö toimii nykyisin Lappeenrannan alueella seksuaalirikostutkimuksen osalta.</p> <p>Tutkimusmenetelmänä opinnäytetyössä on käytetty kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää. Aineisto on kerätty haastattelemalla neljää Kaakkois-Suomen poliisilaitoksella työskentelevää poliisimiestä sekä kolmea Etelä-Karjalan keskussairaalassa työskentelevää sairaanhoitajaa. Tutkimus on toteutettu teemahaastatteluina. Haastatteluja varten on laadittu haastattelurungot aihealueittain ja haastattelujen tuloksia on analysoitu näiden teemojen kautta.</p> <p>Työn teoreettisessa osassa käsitellään aikuisiin kohdistuvia seksuaalirikoksia ja niiden tutkintaa säätelevää lainsäädäntöä. Teoriaosassa on käsitelty myös oikeuslääketieteellisiä tutkimuksia sekä viranomaisyhteistyötä seksuaalirikostutkimusten osalta. Teoriaosuudessa on lisäksi kuvattu kenttäpoliisin tehtäviä seksuaalirikostutkinnassa.</p> <p>Seksuaalirikosten tutkinta on vaativaa rikostutkintaa, joka vaatii poliisilta vahvaa ammattitaitoa. Tutkimuksen mukaan haastavaksi koettiin erityisesti asianomistajan puhuttaminen ja kohtaaminen välittömästi tapahtuman jälkeen. Poliisin ja sairaalan välisessä yhteistyössä todettiin olevan kehitettävää. Yhteistyötä toivottiin enemmän myös poliisiorganisaation eri sektoreiden välillä.</p>			
Sivumäärä 38 + 5 liitesivua	Tarkastuskuukausi ja vuosi Toukokuu 2017	Opinnäytetyökoodi (OPS) AMK2015ONT	
Avainsanat seksuaalirikos, raiskaus, esitutkinta, viranomaisyhteistyö, seksuaalirikostutkimus, ensipartio			

SISÄLLYS

LYHENTEET	3
1 JOHDANTO	4
1.1 Opinnäytetyön taustaa	4
1.2 Tavoitteet	5
1.3 Tutkimuskysymykset	7
1.4 Opinnäytetyön rajaaminen	7
1.5 Aiemmat tutkimukset	8
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	9
2.1 Seksuaalirikosten lainsäädäntö	9
2.1.1 Raiskaus (RL 20:1§)	9
2.1.2 Törkeä raiskaus (RL 20:2§)	10
2.2 Seksuaalirikostutkintaa säätelevä lainsäädäntö	11
2.2.1 Esitutkintalaki	11
2.2.2 Pakkokeinolaki	11
2.3 Ensipartion suorittamat alkutoimet rikospaikalla	12
2.3.1 Puhuttaminen	12
2.3.2 Tekninen tutkinta	13
2.4 Oikeuslääketieteellinen tutkimus	14
2.4.1 Lainsäädäntö, joka säätelee oikeuslääketieteellistä näytteenottoa	14
2.4.2 Oikeuslääketieteellinen tutkimus terveydenhuollossa	15
2.4.3 Oikeuslääketieteelliset näytteet	15
3 OPINNÄYTETYÖN VAIHEET JA TOTEUTTAMINEN.....	16
3.1 Tutkimusmenetelmä	16
3.2 Aineisto	17
3.3 Luotettavuus	18
4 TUTKIMUKSEN TULOKSET	19
4.1 Haastateltavien työkokemus	19
4.2 Haastateltavien kokemus koulutuksesta ja perehdytyksestä	19
4.3 Nykytilanne	23
4.4 Haasteet	25
4.5 Yhteistyöstä	29

4.6 Asenteista ja palautteesta	32
5 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	34
LÄHTEET	37
LIITTEET	

LYHENTEET**ETL**

ESITUTKINTALAKI

HE

HALLITUKSEN ESITYS

PKL

PAKKOKEINOLAKI

RL

RIKOSLAKI

RTL

RIKOSTEKNINEN LABORATORIO

SERI

SEKSUAALIRIKOSTUTKIMUS

1 JOHDANTO

Halusin valita opinnäytetyöhöni aiheen, jossa voisin jollakin tavalla hyödyntää aiempaa työkokemustani sairaanhoitajana. Aihetta pohiessani koin tärkeäksi, että opinnäytetyöni olisi aidosti merkityksellinen ja hyödyllinen. Opiskellessamme poliisiammatti-korkeakoulussa Poliisi AMK-koulutuksen aikana erilaisia rikostyyppisiä, ja perehtyessämme väkivaltarikosten tutkintaan, kiinnitin huomiota pariin lievään ristiriitaan.

Ensiksikin oikeuslääketieteellisten tutkimusten toimittaminen on järjestetty hyvin eri tavoin eri puolilla Suomea. Tämän vuoksi poliisikoulutuksessa ei voida antaa mitään yleispätevää ohjetta, kuinka seksuaalirikostutkimuksessa oikeuslääketieteellisten tutkimusten toimittaminen tapahtuu terveydenhuollon yksiköissä. Pääperiaate on joka puolella maata sama, eli poliisi pyytää virka-apuna terveydenhuollon yksiköltä tutkimuksia, mutta käytännön järjestelyissä on suuria alueellisia eroja.

Toisekseen poliisikoulutuksemme aikana todettiin, että sairaalan henkilökunta tietää yleensä hyvin, miten oikeuslääketieteelliset tutkimukset toimitetaan tai mitä näytteitä tulee esimerkiksi seksuaalirikoksen asianosaisilta ottaa. Näin ei oman kokemukseni mukaan kuitenkaan aina ole.

Kahden eri viranomaisen yhteistyössä voi lähtökohtaisesti olla haasteita erilaisten koulutusten sekä toimintaa säätelevän lainsäädännön eroavaisuuden takia. On lisäksi hyvin ymmärrettävää, että toisen viranomaisen toimintatapoja ei tunneta tai tiedetä. Tästä huolimatta on tärkeää, että oikeuslääketieteelliset näytteet otetaan oikein eikä toimenpiteillä aiheuteta rikoksen uhrille enempää kärsimystä kuin on välttämätöntä.

1.1 Opinnäytetyön taustaa

Ennen poliisikoulutukseen hakeutumista työskentelin Mikkelin keskussairaalan päivystyspoliklinikalla sairaanhoitajana. Päivystyksessä eräänä vastuualueenani oli huolehtia, että päivystyksessä oli riittävästi seksuaalirikostutkimus (SERI) -pakkauksia sekä perehdyttää uusia työntekijöitä pakkausten sisältöön ja toimenpiteessä avustamiseen. Perehdytyksessä käytiin läpi seksuaalirikostutkimukseen tulevan asiakkaan kohtaamiseen liittyvät seikat sekä prosessin kulku päivystyspoliklinikalla.

Oman kokemukseni mukaan näiden asiakkaiden kohtaamista jännitettiin ja asiakkaat aiheuttivat niin hoitajissa kuin lääkäreissä epävarmuutta ja jopa ahdistusta. Epävarmuutta aiheuttivat ylipäättään seksuaalirikoksen uhrin kohtaaminen, mutta etenkin SERI-tutkimukset, sillä niiden toimittaminen ei niiden vähäisen määrän vuoksi ollut rutiinia. Hoitohenkilökunta toivoi usein, että paikalle tulevat poliisit johtaisivat tilannetta ja kertoisivat, millä tavalla tutkimukset suoritetaan. Tilanteet, joissa seksuaalirikoksen uhri tuli päivystykseen ilman poliisia, ennen kuin oli ilmoittanut epäilystä rikoksesta, koettiin erityisen haastaviksi.

Nykyisessä poliisikoulutuksessa seksuaalirikokset ja niihin liittyvä rikostutkinta käydään mielestäni läpi melko nopeasti ja pintapuolisesti. Opinnoissa painotetaan seksuaalirikosten tunnusmerkistön tuntemiseen. Teknisen tutkinnan osalta koulutuksessa tutustutaan SERI-pakkaukseen ja sen sisältöön. Perehtyminen seksuaalirikoksiin ja niiden tutkinnan erityispiirteisiin jää hyvin pitkälle oman aktiivisuuden ja kiinnostuksen varaan.

Erityisesti seksuaalirikosten tutkinnassa poliisilta vaaditaan hienotunteisuutta ja aitoa kiinnostusta rikostutkintaa kohtaan. Toinen huomionarvoinen seikka on, että seksuaalirikoksen tutkinnassa korostuu asianosaisten puhuttamisen tärkeys. Vaikeista ja asianosaiselle epämiellyttävistä asioista pitää pystyä esittämään tuoreeltaan suoria kysymyksiä ja epäiltyyn tekoon liittyvistä seikoista pitää pystyä puhumaan niin sanotusti niiden oikeilla nimillä. Ensiapartion on selvitettävä mahdollisimman tarkasti tapahtumien kulku, jotta teknistä tutkintaa voidaan suunnata oikeisiin seikkoihin kuten tapahtumapaikan löytämiseen tai oikeiden näytteiden ottamiseen.

Seksuaalirikoksissa näyttö perustuu usein asianosaisten kertomuksiin, jota voidaan tukea muulla esitutkinnassa hankitulla muulla näytöllä. Seksuaalirikoksissa on yleensä riidatonta, että sukupuoliyhteys on tapahtunut ja poliisin tehtävänä on selvittää osapuolten suostumus seksuaaliseen kanssakäymiseen. Poliisin tulisi muistaa, että esitutkinnassa on selvitettävä myös rikoksesta epäillyn syyttömyyttä tukevat seikat. On hyvä pitää mielessä myös vaihtoehto, ettei väitettyjä tapahtumia ole tapahtunut tai tapahtumat ovat edenneet eri tavalla kuin asianosaiset ovat kertoneet esitutkinnassa. Ylipäätään olisi muistettava, että poliisin tehtävä on selvittää tapahtumien todellinen kulku niin hyvin, kuin se on mahdollista. (Esitutkintalaki 805/2011.)

1.2 Tavoitteet

Haluan opinnäytetyössäni selvittää, mitä erityisesti ensiapartion tulisi osata tehdä seksuaalirikostutkinnan turvaamiseksi. Lähtökohtaisesti voidaan ajatella, että poliisipartio ei kohtaa seksuaalirikostehtäviä kovin usein eikä toimintatapoihin näin ollen kehity vankkaa rutiinia. Opinnäytetyössäni pyrin selvittämään, millaiseksi tilanne koetaan Lappeenrannassa nykyhetkellä. Koetaanko tilanteessa mahdollisesti jotain haasteita tai ongelmia? Voisiko ensiapartion toimintaa kyseisellä tehtävällä helpottaa manuaalilla, josta voisi tarvittaessa tarkistaa, että kaikki tarvittava on tehty? Toimintatavoissa oikeuslääketieteellisten tutkimusten suhteen on suuria alueellisia eroja, mutta pääasiassa tutkimuksessa ja siinä kerättävien näytteiden ottamisessa noudatetaan valtakunnallisesti samaa protokollaa.

Aiemman kokemukseni mukaan hoitohenkilökunta saattaa käyttäytyä asenteellisesti toimenpiteiden yhteydessä etenkin rikoksesta epäiltyä kohtaan. Rikosprosessin kulkua, epäillyn asemaa ja hänen oikeuksiaan sekä velvollisuuksiaan ei tunneta. Hoitohenkilökuntaa toki ohjaavat eettiset arvot, joiden mukaan jokaista asiakasta tulisi kohdella oikeudenmukaisesti, luottamuksellisesti ja tasa-arvoisesti. Hoitajan tulee toimia potilaan oikeuksia edistäen ja eettisesti oikein (Sairaanhoitajan eettiset ohjeet, 1996).

Ristiriitatilanteita saattaa esiintyä, kun samat hoitajat ja lääkäri suorittavat sekä asianomistajan että rikoksesta epäillyn oikeuslääketieteelliset tutkimukset. Rikosteknisen laboratorion (RTL) ohjeiden mukaan olisi suositeltavaa, että eri henkilöt tutkisivat eri asianosaiset ja kontaminaation mahdollisuuteen kiinnitettäisiin erityistä huomiota esimerkiksi vaihtamalla suojavaatetusta. Käytännössä etenkin pienemmillä paikkakunnilla samat terveydenhuollon ammattilaiset tutkivat molemmat osapuolet ja kontaminaatoriski tulee ottaa huomioon. (RTL:n SERI-pakkauksen ohje poliisille.)

Opinnäytetyöni aihe on ajankohtainen, sillä rikostutkinnan tehokkuutta pyritään jatkuvasti kehittämään ja SERI-pakkauksen sisältö muuttuu ja kehittyy. Laadukkaan esitutkinnan ja sujuvan rikosprosessin kannalta on tärkeää, että seksuaalirikostutkinnan alkutoimet tehdään hyvin. Taloudellisesta, mutta myös inhimillisestä näkökulmasta on tärkeää, että esitutkinta on tehokasta sekä yhdenmukaista ympäri Suomea.

Seksuaalirikosten tutkinnassa korostuu lisäksi inhimillinen puoli. On sekä asianomistajan että rikoksesta epäillyn etu, että poliisin toiminta ja oikeuslääketieteelliset tutkimukset toimitetaan mahdollisimman luotettavasti. On tärkeää, että seksuaalirikosten esitutkinta hoidetaan laadukkaasti ja asia siirtyy esitutkinnan valmistuttua syyttäjälle syyteharkintaan ripeästi. Esitutkinta olisi hyvä toimittaa niin, että se palvelisi syyttäjää mahdollisimman hyvin eikä lisätutkintaa tarvita myöhemmin. Toisaalta on muistettava, että osa seksuaalirikoksista tehtävistä rikosilmoituksista on tekaistuja. Myös nämä tapaukset tulisi tutkia huolellisesti ja oikeudenmukaisesti. Poliisin suhtautumisella raiskauksen uhriin on merkitystä siihen, miten seksuaalirikos etenee jatkossa rikosprosessissa ja saatetaanko seksuaalirikokseen syyllistynyt henkilö rikosoikeudelliseen vastuuseen teostaan (Kainulainen 2004, 11).

Mielestäni on ymmärrettävää, että kahden eri viranomaisen yhteistyössä on puutteita. Nykyaikana, kun sekä poliisilaitokset että terveydenhuollon päivystysalueet ovat valtavia, on melko luonnollista, ettei yhteistyö ole kummallekaan osapuolelle päivittäistä rutiinia. Seksuaalirikosten oikeuslääketieteelliset tutkimukset tehdään usein päivystysaikana ja tämä tuo tutkimuksien suorittamiseen omat haasteensa eikä ensipartion konstaapelille tai päivystävälle lääkärille välttämättä osu näitä tapauksia kovin usein kohdalle. Tutkimusten ohjeistuksen tulisi siis olla sellainen, että ilman rutiiniakin toimenpiteiden suorittaminen onnistuu luotettavasti ja täsmällisesti. Opinnäytetyössäni selvitän viranomaisyhteistyön nykytilaa seksuaalirikostutkinnan osalta Lappeenrannassa.

Seksuaalirikostutkinnan, kuten muunkin vakavan rikostutkinnan, erityispiirteenä on sen vaikutus poliisiin itseensä ja toisaalta poliisin persoonan vaikutus näiden työtehtävien hoitamiseen. Seksuaalirikosten esitutkinnassa poliisimieheltä vaaditaan ammattiosaamisen lisäksi hyviä vuorovaikutustaitoja. Seksuaalirikosten tutkinnassa poliisilta vaaditaan lisäksi ihmistuntemusta, taitoa kuunnella ja tunnistaa asiakkaiden tunnetiloja sekä kykyä sopeutua erilaisiin tilanteisiin (Koskinen, 2013, 45).

Seksuaalirikoksen uhri kohtaa useimmiten ensimmäisenä viranomaisena poliisin ilmoittaessaan tapahtuneesta rikoksesta. Poliisilla tulisi olla osaamista ja tietoa kriisissä olevan ihmisen kohtaamiseen. (Kjällman toim. 2004, 91.)

On tiedossa, että etenkin lapsiin kohdistuvien rikosten tutkijoilla on todettu kumulatiivista stressiä, jonka vaikutus työterveyteen ja työssä jaksamiseen on merkittävä. Halusin työssäni selvittää, kokevatko poliisimiehet tai sairaanhoitajat seksuaalirikostapaukset muita työtehtäviä kuormittavampina ja jos näin on, onko tähän asiaan kiinnitetty erityistä huomiota työssä jaksamisen tukemiseksi.

1.3 Tutkimuskysymykset

Mihin seikkoihin ensipartion tulisi kiinnittää huomiota seksuaalirikostutkinnan alkutoimissa? Millaiseksi nykytilanne koetaan Lappeenrannan poliisiasemalla?

Miten seksuaalirikoksen asianosaiselle suoritettavat oikeuslääketieteelliset tutkimukset sujuvat Lappeenrannassa sairaanhoitajien sekä poliisien näkökulmasta?

1.4 Opinnäytetyön rajaaminen

Käsittelen työssäni ainoastaan aikuisiin kohdistuvia seksuaalirikoksia ja niiden tutkintaa. Lapsien oikeuslääketieteellisiä tutkimuksia ei yleensä tehdä päivystyspoliklinikalla tai terveyskeskuksissa, toisin kuin aikuisten tutkimukset, tästä syystä rajaan nämä työni ulkopuolelle. Lähtökohtaisesti lapsiin kohdistuvissa rikoksissa tutkinta myös ohjautuu heti lapsiin erikoistuneille tutkijoille. Rikosnimikkeistä olen työhöni valinnut raiskauksen ja törkeän raiskauksen, sillä nämä ovat yleisimmät seksuaalirikokset, joissa asianomistajana on aikuinen henkilö.

Mielestäni olisi tarpeellista tutkia myös sitä, minkälaisia eroja seksuaalirikosten tutkinnassa on eri puolilla maata. Eräänä näkökulmana on tärkeä muistaa kansalaisten yhdenvertaisuus ja tasapuolisuus, kun käytännöt vaihtelevat alueittain. Alueellisen vertailun voisi toteuttaa vertaamalla toimintaa suuremman ja pienemmän kaupungin alueella (poliisiasemalla sekä sairaalassa). Tässä työssä joudun kuitenkin jättämään alueellisen vertailun pois, sillä työn laajuus tulisi olemaan liian suuri tähän Poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetyöhön.

Rikostutkinnassa pyritään laadukkaaseen esitutkintaan, jolla turvataan sitä seuraavan syyteharkinnan ja mahdollisen tuomioistuinkäsittelyn oikeudenmukaisuus. On siis tärkeää, että sekä asianomistajan että rikoksesta epäillyn oikeuksien toteutumisesta huolehditaan asianmukaisesti. Myös seksuaalirikosten kohdalla on muistettava tekaistun ilmoituksen mahdollisuus.

1.5 Aiemmat tutkimukset

Aiemmissä tutkimuksissa on tutkittu muun muassa seksuaalirikoksen uhrin asemaa rikosprosessissa sekä seksuaalirikoksia ylipäätään. Poliisiammattikorkeakoulun päällystöpintojen opinnäytetöissä on tutkittu lisäksi seksuaalirikostutkijan työssä jaksamista ja mitä poliisilta vaaditaan seksuaalirikostutkinnassa. Kirsi Koskisen mukaan poliisiksi hakeutuvilla on keskimääräistä parempi stressinsietokyky ja he selviytyvät tavanomaista paremmin vaikeista tilanteista. Seksuaalirikoksia työkseen tutkivan poliisin työssä jaksamista edistää muun muassa työparikäytäntö ja vertaistuki. Lisäkoulutuksen sekä esimiehen tuen vaikutusta jaksamiseen ei tulisi kuitenkaan unohtaa. (Koskinen 2014, 74–78.)

Seksuaalirikoksia tutkivalla poliisilla pitäisi olla erityiskoulutusta tutkittavasta asiasta, mutta lähes yhtä tärkeänä koetaan yleinen elämäkokemus sekä kokemus muusta rikostutkinnasta. Seksuaalirikoksia tutkivalta poliisilta vaaditaan lisäksi henkistä vahvuutta ja kykyä asennoitua työhön työnä. Myös poliisin sukupuolella saattaa olla tutkimuksen mukaan merkitystä näiden tehtävien hoitamisen kannalta. (Koskinen 2013, 43–44.)

Haluan opinnäytetyössäni tarkastella seksuaalirikostutkintaa etenkin tutkinnan alkutoimien osalta sekä yhteistyön sujuvuutta terveydenhuollon yksikön ja poliisin välillä. Näitä seikkoja ei ymmärtääkseni ole juurikaan aiemmin tutkittu. Viranomaisyhteistyötä oikeuslääketieteellisten tutkimusten osalta on ylipäätään tutkittu aiemmin hyvin vähän. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2014 tekemän selvityksen mukaan oikeuslääketieteellisiä näytteitä otetaan Suomessa suhteellisen harvoin ja käytännöt vaihtelevat toimintayksiköittäin (Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa 2014, 22).

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Seksuaalirikosten lainsäädäntö

Seksuaalirikoksissa suojeltava oikeushyvä on seksuaalinen itsemääräämisoikeus. Tällä tarkoitetaan sitä, että ihmisellä on vapaus päättää itsestään ja käyttäytymisestään. Seksuaalirikosten lainsäädännössä tulee ottaa huomioon, ettei niissä puututa sellaiseen seksuaaliseen kanssakäymiseen, jota aikuiset harjoittavat yksityisesti ja molempien suostumuksella. Seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaaviksi tulkittavat teot tulee olla rangaistavia. (Ojala 2014, 5.)

Seksuaalirikoksista säännellään rikoslain 20 luvussa. Lukua on uudistettu useaan otteeseen. 27.6.2014 voimaan tullessa uudistuksessa, RL 20 luvun 3§ (Pakottaminen sukupuoliyhteyteen) kumottiin ja sen sisältö siirrettiin muutettuna saman lain 20 luvun 1§:n (raiskaus) 3. momentiksi. Uudessa laissa ei enää puhuta lieventävien asianhaarojen vallitessa tehdystä teosta vaan vähemmän vakavasta teosta. Uuden lain mukaan raiskausta ei voida enää pitää perustekomuotoa lievempänä, jos siinä on käytetty väkivaltaa. Väkivallan ei tarvitse olla pahoinpitelyrikoksen tunnusmerkistön mukaista toimintaa vaan väkivallalle tai sen uhalle ei ole nimenomaisia vaatimuksia. Kysymykseen tulee sellainen toiminta, joka riittää murtamaan toisen tahdon kuten uhrin paikallaan pitäminen tai liikkumisen estäminen (HE 6/1997, 172–73).

Uuteen, 27.6.2014 voimaan tulleeseen lakiin lisättiin törkeän raiskauksen yhdeksi uudeksi kvalifiointiperusteeksi uhrin ikä. Törkeänä raiskauksena pidetään tekoa, jonka kohteena on kahdeksaatoista vuotta nuorempi lapsi. Raiskauksen kohdistumista lapseen pidetään siis erityisen moitittavana.

Viimeisimmässä uudistuksessa rikoslakiin lisättiin uutena pykälänä 5a§ seksuaalinen ahdistelu. Rangaistavana tekotapana on koskettelu. (HE 216/2013.) Tässä työssä olen rajannut seksuaalisen ahdistelun tarkastelun ulkopuolelle.

2.1.1 Raiskaus (RL 20:1§)

Rikoslain 20 luvun 1§:n 1 momentin mukaan, ”joka pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla käyttää sellaista väkivaltaa, on tuomittava raiskauksesta vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.” (RL 20:1 §.)

Saman säännöksen 2. momentin mukaisesti raiskauksesta tuomitaan myös se, ”joka käyttämällä hyväkseen sitä, että toinen tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan, on sukupuoliyhteydessä hänen kanssaan.” Tiedottomuutta voi olla esimerkiksi lääkkeiden tai päihteiden vaikutuksen alaisena oleminen, jolloin uhri on kyvytön esittämään omaa tahtoaan. Puolustuskyvyttömyytensä

voidaan pitää esimerkiksi uhrin sairautta tai vammaisuutta. Pelkotilalla taas tarkoitetaan uhrin tilaa, jossa tämä ei pysty toimimaan oman tahtonsa mukaisesti, vaikka tekijä ei esittäisi nimenomaista uhkausta. (HE 216/2013.)

Vuonna 2014 voimaan tullessa uudistuksessa saman säännöksen 3. momenttiin lisättiin, että ”jos raiskaus huomioon ottaen uhkauksen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat on kokonaisuutena arvostellen vähemmän vakava kuin 1 ja 2 momentissa tarkoitettut teot, rikoksentehtäjä on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Samoin tuomitaan se, joka muulla kuin 1 momentissa tarkoitettulla uhkauksella pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen. Mitä edellä tässä momentissa säädetään, ei sovelleta, jos raiskauksessa on käytetty väkivaltaa.” Raiskauksen yritys on rangaistava teko. (RL 20:1 §.)

2.1.2 Törkeä raiskaus (RL 20:2§)

Törkeästä raiskauksesta säännellään Rikoslain 20 luvun 2§:ssä. Säännöksen mukaan, jos raiskauksessa

- ”1) aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila,
- 2) rikoksen tekevät useat tai siinä aiheutetaan erityisen tuntuva henkistä tai ruumiillista kärsimystä,
- 3) kohteena on kahdeksatoista vuotta nuorempi lapsi,
- 4) rikos tehdään erityisen raa’alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla tai
- 5) käytetään ampuma- tai teräasetta tai muuta hengenvaarallista välinettä taikka muuten uhataan vakavalla väkivallalla” on kyse törkeästä raiskauksesta. (RL 20:2 §.)

Jonkun yllä olevista kvalifiointiperusteista tulee täytyä, jotta teko voidaan katsoa törkeäksi raiskaukseksi. Lisäksi teon on myös kokonaisuutena arvostellen oltava törkeä. Rangaistus törkeästä raiskauksesta on vankeutta vähintään kaksi ja enintään kymmenen vuotta. Törkeän raiskauksen yritys on rangaistava (RL 20:2 §).

Lain esitöiden mukaisesti raiskaus, joka aiheuttaa erityistä kipua aiheuttamatta 1 kohdan mukaista vammaa, tulisi arvostella perusmuotoista raiskausta ankarammin. Arvostelussa tulisi lainsäätäjän mukaan ottaa huomioon myös esimerkiksi teon kesto, tekoympäristö sekä 2 kohdan mukaisesti tekijöiden määrä tai onko teko tehty niin, että sitä on seurannut muita henkilöitä, vaikka he eivät olisi itse tekoon osallistuneet. (HE 6/1997.)

Käytetyn väkivallan laadulla on merkitystä teon arvioinnissa. Raakuudella ja julmuudella tarkoitetaan nimenomaisesti käytettyä väkivaltaa ja sen luonnetta kuten pahoinpitelyrikoksissa. Nöyryyttävällä tekotavalla lainsäätäjä tarkoittaa sitä, kun teko tehdään esimerkiksi uhrin läheisten nähden tai uhria nöyryytetään jollakin muulla tavoin. (HE 6/1997.)

2.2 Seksuaalirikostutkintaa säätelevä lainsäädäntö

Poliisin tehtävistä ja toiminnasta säädellään monissa eri laeissa. Seksuaalirikostutkinnan kannalta näistä keskeisimpiä ovat Poliisilaki, Esitutkintalaki sekä Pakkokeinolaki. Poliisilain (872/2011) 1 luvun 1§:n mukaan poliisin tehtävänä on muun muassa rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Esitutkintalaissa säädetään muun muassa kuulusteluista sekä muista poliisin toimenpiteistä esitutkinnan aikana. Pakkokeinolaissa puolestaan säädetään toimenpiteistä, joita seksuaalirikostutkinnan asianosaisiin voidaan kohdistaa esitutkinnan aikana tai prosessin myöhemmissä vaiheissa. Pakkokeinoja käytettäessä puututaan henkilöiden oikeushyviin, kuten vapauteen, jotka on lailla suojattu. Pakkokeinoja käytettäessä joudutaan aina puntaroimaan niiden merkitystä rikoksen selvittämiseen ja tuottamaan hyötyyn, kun vastakkain ovat rikoksen selvittämisen intressi ja toisaalta rikoksesta epäillyn syyttömyysolettama ja oikeusturva. (Hahl 2009, 72–73.)

2.2.1 Esitutkintalaki

Esitutkintalain 1 luvun 2 §:n mukaan esitutkinnassa tulee selvittää epäilty rikos, rikoksen teko-olosuhteet sekä sillä asianomistajalle aiheutettu vahinko tai rikoksesta saatu hyöty. Poliisin tulee esitutkinnassa selvittää asianosaiset sekä syyteharkintaan tai rikoksen johdosta määrättävään seuraamukseen vaikuttavat erinäiset seikat.

Esitutkinnan aikana asia tulee valmistella niin, että syyttäjä voi suorittaa syyteharkinnan asianmukaisesti ja sitä mahdollisesti seuraavassa kärjäoikeuden pääkäsittelyssä todistelu voidaan ottaa vastaan yhdellä kertaa. Tai esitutkinnassa saadun selvityksen perusteella asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä asianosaisten läsnä olematta.

ETL 3 luvun 1§ mukaan esitutkintaviranomaiselle ilmoitetusta rikoksesta tai tapauksesta, jota epäillään rikokseksi, tulee kirjata ilmoitus viipymättä. Saman luvun 3 §:n mukaan esitutkintaviranomaisen tulee toimittaa esitutkinta, jos tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty. (Esitutkintalaki 805/2011.)

2.2.2 Pakkokeinolaki

Rikoksesta epäillyltä ei tarvita oikeuslääketieteelliseen tutkimukseen ja näytteiden ottamiseen suostumusta. Poliisin toimivaltuus perustuu pakkokeinolakiin. Kyseisen lain 8 luvun 32 §:n mukaan rikoksesta epäillylle voidaan tehdä henkilökatsastus esineen, omaisuuden, asiakirjan, tiedon tai seikan löytämiseksi, jos on todennäköisiä syitä epäillä häntä rikoksesta. Lisäehtona on, että rikoksesta tulee olla säädetty vähintään vuosi vankeutta, tai kyse on rattijuopumuksesta tai huumausaineen käyttörikoksesta.

Epäillylle voidaan suorittaa henkilökatsastus tai siihen verrattava toimenpide, vaikka epäilyyn ei olisi todennäköisiä syitä, jos on erittäin painavat perusteet olettaa, että katsastuksessa löydetään mainittu esine, omaisuus, asiakirja, tieto taikka seikka.

Törkeissä rikoksissa, joissa säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, voidaan henkilökatsastus tai vastaava tutkimus tehdä myös henkilölle, jota ei epäillä kyseisestä rikoksesta. Lisäksi tutkimuksella tulee olla erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi. Käytännössä seksuaalirikoksen asianomistaja alistetaan äärimmäisen harvoin vastentahtoisesti tutkimukseen ja näytteiden ottamiseen.

Poliisi voi eristää alueen rikoksen tutkimisen turvaamiseksi. PKL 9 luvun 1§:n mukaan poliisi voi sulkea rakennuksen, huoneen tai kieltää alueelle pääsyn rikoksen selvittämisen vuoksi. (Pakkokeinolaki 806/2011.)

2.3 Ensipartion suorittamat alkutoimet rikospaikalla

Seksuaalirikostutkinta on lähtökohtaisesti aina vaativaa rikostutkintaa. Rikospaikalle ei aina kuitenkaan tule teknistä rikostutkijaa, vaan tapahtumapaikalle saapunut poliisipartio voi suorittaa tarvittavan paikkatutkinnan, muun teknisen tutkinnan (tapahtumapaikan valokuvaamisen tai muun dokumentoimisen, esineiden tai asioiden taltioimisen) sekä asianosaisten alustavan puhuttamisen. Tarvittaessa poliisipartio myös ohjaa tai kuljettaa asianomistajan ja epäillyn seksuaalirikostutkimuksiin. Yleensä ensipartio myös laatii asiasta tutkintailmoituksen poliisin PATJA-järjestelmään.

2.3.1 Puhuttaminen

Poliisityössä vaaditaan hyviä vuorovaikutustaitoja, joiden merkitys korostuu erityisesti haastavissa tilanteissa. Asianomistajan puhuttaminen seksuaalirikostehtävällä on varmasti monelle kokeneellekin poliisimiehelle haastava tilanne. Intiimeistä, seksuaalisuuteen liittyvistä asioista puhuminen tuntemattoman henkilön kanssa on vaikeaa jo itsessään, mutta järkyttyneen tai pelokkaan uhrin suostuttelu kertomaan tapahtuneesta voi olla erittäin vaikeaa.

Poliisin pitäisi puhuttaessaan asianosaisia pystyä samalla vertaamaan kuulemaansa aiemmin keräämäänsä tietoon ja muihin todisteisiin. Erityisesti asianomistajaa puhutettaessa pitää ottaa huomioon myös henkilön tausta, persoona sekä rikoksen teko-olosuhteet. (Savino & Turvey 2005, 93.)

Ensipartion tulisi puhuttamisella saada uhri kertomaan tapahtuneesta mahdollisimman tarkasti, jotta rikostutkintaa osataan suunnata oikeisiin seikkoihin ja esimerkiksi seksuaalirikosnäytteet tulevat otettua riittävän kattavasti. (Ollikainen 2016.)

ETL 7 luvun 20 §:n mukaan alustavissa puhutteluissa tulee toimia, kuten saman luvun 5§:ssä säädetään kuulusteluista yleensä. Asianosaiselle on ilmoitettava hänen asemansa ja häntä on kohdeltava asiallisesti ja rauhallisesti. Asianomistajaa tulisi muistuttaa totuudessa

pysymisvelvollisuudesta ja rikoksesta epäillylle tulee kertoa oikeudesta vaieta ja olla myötävaikuttamatta rikoksen selvittämiseen. Rikoksesta epäillyn oikeudesta avustajaan tulisi huolehtia. Jo alustavissa ensipartion suorittamisissa puhuttamisissa on pyrittävä välttämään kaikenlaista johdattelua ja käyttämään mahdollisimman avoimia kysymyksiä tapahtumien selvittämiseksi. (Esitutkintalaki 805/2011.)

Ensipartion on meneteltävä alkutoimenpiteiden suhteen Poliisilain 1 luvun periaatteiden mukaisesti, ettei kenenkään oikeuksiin puututa enempää kuin tehtävän hoitamiseksi on välttämätöntä. Valittujen toimenpiteiden on oltava puolustettavia suhteessa tehtävän tärkeyteen. Seksuaalirikokset ovat vakavia rikoksia, jotka loukkaavat ihmisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja henkilökohtaista koskemattomuutta, tämä vaikuttaa luonnollisesti käytettyjen toimenpiteiden valintaan. (Poliisilaki 872/2011.)

2.3.2 Tekninen tutkinta

Seksuaalirikoksilla on harvoin ulkopuolisia todistajia ja näyttö perustuu useimmiten asianosaisten kertomuksiin. Tärkein ja keskeisin näyttö on useimmiten asianomistajan kertomus tapahtuneesta rikoksesta. Niin sanotut puskaraiskaukset, joissa tekijä olisi uhrille entuudestaan täysin tuntematon, ovat Suomessa harvinaisia. Asianomistajan ja epäillyn kertomukset seksuaalirikoksissa ovat usein keskenään ristiriitaiset. Tyypillisesti ristiriitaista on se, onko seksuaalinen kanssakäyminen tapahtunut molempien asianosaisten yhteisymmärryksessä vai ei. (Ojala 2014, 236.)

Useimmiten itse sukupuoliyhteys on riidatonta, mutta osapuolten vapaaehtoisuus tai suostumus toimintaan on vähintään epäselvää. Teknisen tutkinnan ja muun poliisin esitutkinnassa hankkiman näytön tavoitteena on siis tukea, tai joissakin tapauksissa horjuttaa, asianosaisen kertomuksen luotettavuutta. (Isojärvi & Pietilä 2017.)

Isojärven mukaan syyttäjän näkökulmasta tapahtumapaikalla käyneen poliisipartion jäsentä olisi hyvä kuulla todistajana esitutkinnan aikana. Kenttäpartion jäsenillä voi olla tärkeitä havaintoja tapahtumasta tai teko-olosuhteista, jotka ovat jääneet kirjaamatta tutkintailmoitukseen. Ensipartio suorittaa tapahtumapaikalla paikkatutkintaa ja uhri sekä rikoksesta epäilty toimitetaan oikeuslääketieteellisiä tutkimuksia varten terveydenhuollon toimipisteeseen. Lisänäyttöä hankitaan valvontakamera- tai hätäkeskustallenteesta, asianosaisen hallussa oleviin laitteisiin kohdistetuista laite-etsinnöistä, televalvontatiedoista, lääkärintlausunnoista sekä valokuvista tekopaikalta tai asianosaisten vammoista. (Isojärvi & Pietilä 2017.)

Rikostekninen laboratorio (RTL) tarjoaa erilaisia rikosteknisiä palveluja poliisiyksiköille. RTL tuottaa palveluja, joiden avulla voidaan esimerkiksi todentaa rikosnimikkeen tunnusmerkistön täyttymistä, osoittaa henkilöiden välisiä kontakteja tai esimerkiksi osoittaa henkilön läsnäolo jossakin paikassa. RTL tuottaa useita erilaisia tutkimuksia kuten ihmisveren tai siemennesteen esille hakua, DNA-tunnisteen määrittämistä henkilöstä tai rikospaikkänäytteestä ja niiden vertaamista poliisin epäiltyjen rekisteriin sekä kuitu- ja karvatutkimuksia. RTL on kehittänyt seksuaalirikostutkimuspakkauksen helpottamaan oikeuslääketieteellisen tutkimuksen suorittamista. SERI-pakkauksen toivotaan auttavan

näytteiden ottamisessa, säilyttämisessä, kuljettamisessa sekä vähentävän kontaminaation riskiä. Pakkaus sisältää yksityiskohtaiset ohjeet poliisille ja lääkärille tutkimuksen kulusta. (Ollikainen 2016, 24–34.)

2.4 Oikeuslääketieteellinen tutkimus

Oikeuslääketieteellisessä tutkimuksessa lääkäri tai muu terveydenhuollon ammattihenkilö, jolla on tehtävän suorittamiseen tarvittava ja asianmukainen koulutus, tekee elävälle tai kuolleelle henkilölle tutkimuksen, jossa taltioidaan näytteitä esimerkiksi verestä, virtsasta, kudoksista tai eritteistä. Oikeuslääketieteellisillä tutkimuksilla pyritään turvaamaan yhteiskunnan sekä yksilöiden oikeusturva. (Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa 2014, 22.)

Oikeuslääketieteellinen tutkimusprosessi käynnistyy useimmiten poliisin aloitteesta. Tavallisimmin poliisi pyytää virka-apuna lääkäriltä rikoksen asianosaisen kliinistä tutkimusta ja tarvittavien näytteiden ottamista. (Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa 2014, 24–24.)

2.4.1 Lainsäädäntö, joka säätelee oikeuslääketieteellistä näytteenottoa

Oikeuslääketieteellistä tutkimusta ja näytteenottoa säätelevä lainsäädäntö on hajallaan useissa eri laeissa. Oikeuslääketieteellisen tutkimuksen suorittamisesta ja näytteiden ottamisesta säädetään muun muassa Oikeudenkäymiskaarissa sekä Laki ja asetus kuolemansyyn selvittämisestä, Esitutkintalaissa sekä Pakkokeinolaissa.

Poliisilain 9 luvun 2§:n mukaan viranomaisen on annettava poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi sellaista tarpeellista virka-apua, jonka antamiseen asianomainen viranomainen on toimivaltainen. (Poliisilaki 872/2011.) Tämän perusteella poliisilla on toimivalta pyytää lääkäriltä rikoksesta epäillyn tai rikoksen uhrin kliinistä tutkimusta ja oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamista.

Terveydenhuoltolain 57 §:ssä säädetään lääkärille kuuluvista julkista valtaa sisältävistä tehtävistä ja toimivaltuudesta. Tämän mukaan lääkärin, joka käyttää julkista valtaa tehtävässään, on oltava virkasuhteessa kuntaan tai kuntayhtymään eli niin sanottu virkälääkäri.

Lääkärin toimintaa ohjaavat myös lääkärin eettiset ohjeet. Eettisten ohjeiden mukaan lääkärin tulee kunnioittaa potilaan itsemääräämisoikeutta. Lääkärin joutuessa toimimaan potilaan tahdosta riippumatta, tulisi potilaan itsemääräämisoikeuden toteutumista tukea mahdollisuuksien mukaan. (Lääkärin eettiset ohjeet 2014.)

2.4.2 Oikeuslääketieteellinen tutkimus terveydenhuollossa

Tavallisimmassa tapauksessa poliisi tekee lääkärille virka-apupyynnön oikeuslääketieteellisestä tutkimuksesta. Tällaisessa tapauksessa poliisi epäilee rikoksen tapahtuneen ja osana esitutkintaa poliisi pyytää lääkäriltä rikoksesta epäillyn tai rikoksen uhrin kliinistä tutkimusta sekä tarvittaessa oikeuslääketieteellisten näytteen ottamista. Poliisi toimittaa näytteet tutkittavaksi rikostekniseen laboratorioon esitutkinnassa selvinneiden seikkojen perusteella. (Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa 2014, 24–30.) Tutkimuksen tulokset eivät sinällään riitä näytöksi siitä, onko tapahtunut rikosta vai ei. Joki-Erkkilän väitöstutkimuksen mukaan pelkästään somaattinen tutkimus ja sen löydökset eivät riitä poissulkemaan epäilyä lasten seksuaalisissa hyväksikäyttötapauksissa. Negatiiviset seksuaalirikosnäytteet eivät kumoja seksuaalirikoksen mahdollisuutta, vaikka näytteet olisi kerätty suositellun 72 tunnin kuluessa tapahtuneesta. Oikeuslääketieteellisen tutkimuksen tuloksia tulkittaessa tulisi lisäksi huomioida seksuaalisen väkivallan aiheuttamien vammojen erinomainen paranemistaipumus. (Joki-Erkkilä 2015.)

Oikeuslääketieteellisten näytteen ottamista voi pyytää poliisin lisäksi tutkittava henkilö itse, lääkäri, uhrin omainen, sosiaaliviranomainen tai joku muu taho, joka epäilee rikoksen tapahtuneen ja henkilön joutuneen rikoksen uhriksi. Näissä tapauksissa näytteet toimitetaan kyseessä olevan yksikön näytevarastoon ja edelleen poliisille, jos asiassa tehdään rikosilmoitus. Alaikäisen henkilön tai törkeiden rikosten kohdalla lääkärin tulee tehdä ilmoitus poliisille. (Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa 2014, 30.)

2.4.3 Oikeuslääketieteelliset näytteet

Oikeuslääketieteelliset näytteet ovat biologisia näytteitä, joita otetaan henkilöistä ja joilla voi olla oikeudellista merkitystä esimerkiksi henkilöön liittyvässä oikeudenkäynnissä. Oikeuslääketieteellisiä näytteitä otetaan seksuaalirikos-, väkivalta- ja pahoinpitelytapauksissa, liikennejuopumusepäilyissä, myrkytys- ja huumaamisepäilyissä sekä työtaturmiin ja työsuojeluun liittyvissä tapauksissa sekä isyyden määrittämisessä. Oikeuslääketieteellisiä näytteitä otetaan myös kuolleista henkilöistä kuolemansyynselvittämisen yhteydessä. Henkilöstä tallennettavat vierasesineet luokitellaan myös oikeuslääketieteelliseksi näytteeksi. (Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa 2014, 24.)

Näytteitä voidaan ottaa rikoksen uhrista, rikoksesta epäillystä sekä muista henkilöistä. Näyte voidaan ottaa verestä, virtsasta, tahroista, eritteistä, kudoksista tai karvoista. Näyte voi olla kuituja, vaatteita tai vierasesineitä. Useimmiten näytteet, kuten SERI-tutkimuksessa kerättävät, otetaan terveydenhuollon yksikössä, mutta näytteestä riippuen sen voi joissain tapauksissa taltioida myös poliisimies. Näytteen ottamiseen liittyvät käytännöt vaihtelevat suuresti eri puolella Suomea. (Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa 2014, 22.)

3 OPINNÄYTETYÖN VAIHEET JA TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyötä ideoidessani eräänä tavoitteenani oli tutkia viranomaisyhteistyön toimivuutta seksuaalirikosten tutkinnan osalta Mikkelin alueella. Alkukesästä 2016 olin yhteydessä Mikkelin poliisiasemalla seksuaalirikoksia tutkivaan vanhempaan rikoskonstaapeliin. Hänen kokemuksensa mukaan poliisin ja sairaalan yhteistyö on Mikkelissä nykyisin melko hyvällä mallilla. Yhteistyön parantamiseksi oli järjestetty yhteistyöpalavereita ja molemmin puolisella koulutuksella oli löydetty hyvät ja toimivat toimintamallit.

Suoritin Poliisi AMK-tutkintoon kuuluvan työharjoittelun Kaakkois-Suomen poliisilaitoksella, Lappeenrannan poliisiasemalla. Työharjoitteluni aikana kävi ilmi, että Lappeenrannassa sairaalan ja poliisin välisessä yhteistyössä koetaan monenlaisia haasteita. Oli siis luonnollista, että päädyin selvittämään viranomaisyhteistyön laatua ja seksuaalirikostutkinnan alkuvaiheiden nykytilaa Lappeenrannassa.

3.1 Tutkimusmenetelmä

Menetelmänä opinnäytetyössäni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen erityisenä piirteenä voidaan todeta, ettei tällä menetelmällä tehdyllä tutkimuksella ole tarkoitus selvittää täydellistä totuutta tutkittavasta aiheesta. Pyrkimyksenä on ennemminkin selvittää tutkittavasta ilmiöstä malleja, ohjeita, toimintaperiaatteita ja kuvauksia merkityssuhteiden tulkinnan ja auki kerimisen avulla (Vilka 2005, 97–98).

Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa voidaan kerätä monin eri tavoin. Jos tavoitteena on kerätä tutkimusaineistoksi henkilöiden kokemuksia tutkittavasta aiheesta, valitaan metodiksi useimmiten haastattelu. Teemahaastattelu on yleisimmin käytetty tutkimushaastattelun muoto. Haastattelussa käsitellään tutkimusongelman keskeisimpiä aiheita tai teemoja, mutta aiheiden käsittelemisen järjestyksellä ei ole niinkään merkitystä. Tavoitteena on, että haastateltava kertoo oman näkemyksensä hänelle tutusta aiheesta. (Vilka 2005, 97–102.)

Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää sisäistää, ettei aineistosta voida tehdä yleistettävää päätelmiä. Tutkimalla jotakin aihetta riittävän tarkasti saadaan selville, mikä on merkittävää ja voi toistua myös yleisemmällä tasolla. (Hirsjärvi 2004, 171.) Tässä opinnäytetyössä aineisto on pieni ja huolellisesti valittu. Opinnäytetyöni tulokset eivät ole yleistettävissä laajemmin valtakunnallisesti, vaan tutkimukseni kertoo tutkimuksen aikaisen tilanteen Lappeenrannan alueella.

3.2 Aineisto

Opinnäytetyöni aineistona ovat suorittamani teemahaastattelut. Haastateltavien valinnassa huomionarvoista on valittujen henkilöiden omakohtainen kokemus tutkimusaiheesta (Vilka 2005, 114). Pyrin valitsemaan tutkimukseeni haastateltavaksi henkilöitä, joilla on kokemusta seksuaalirikoksista. Toisekseen pyrin valitsemaan henkilöitä, joiden työkokemus olisi eripituinen ja erilainen.

Haastattelin tutkimustani varten Lappeenrannan poliisiasemalla rikosylikonstaapelin ja vanhemman rikoskonstaapelin, jotka työskentelevät rikostutkinnassa sekä kaksi vanhempaa konstaapelia, jotka toimivat valvonta- ja hälytyssektorilla. Saadakseni työhöni hoitohenkilökunnan näkökulmaa Lappeenrannan keskussairaalassa, kävin haastattelemassa kolme sairaanhoitajaa, jotka työskentelevät Etelä-Karjalan keskussairaalan päivystyspoliklinikalla. Kaikki kolme sairaanhoitajaa olivat avustaneet lääkäriä seksuaalirikostutkimuksissa.

Haastatteluja varten laadin kysymysrungot erikseen sairaanhoitajille ja poliisimiehille. Rikostorjunnassa ja valvonta- ja hälytyssektorilla työskenteleville poliisimiehille laadin hieman toisistaan poikkeavat kysymykset. Pääasiassa haastattelujen kysymykset olivat avoimia, mutta kysyin myös tarkkoja kysymyksiä liittyen seksuaalirikosten tutkintaan ja alkutoimiin. Kysymysrungot laadin teemoittain. Alkuun selvitin haastateltavien työhistoriaa, koulutusta sekä perehdytystä tutkittavaan asiaan. Seuraavina teemoina olivat haastateltavien kokemukset nykytilasta, koetuista haasteista sekä viranomaisyhteistyöstä. Haastattelukysymykset ovat opinnäytetyöni liitteenä (Liite 1).

Haastatteluihin osallistuminen oli vapaaehtoista eikä tuloksista ole yksilöitävissä haastateltavien henkilöllisyyttä. Haastattelut kestivät noin puoli tuntia kerrallaan. Haastattelut suoritin loka-marraskuussa 2016 Lappeenrannan keskussairaalassa sekä Lappeenrannan poliisiasemalla. Osan haastatteluista nauhoitin ja litteroin, mutta tämä osoittautui käytännössä hyvin hitaaksi sekä aikaa vieväksi menetelmäksi, joten päädyin luopumaan siitä. Loput haastatteluista dokumentoin ainoastaan tekemällä haastattelun aikana tarkkoja muistiinpanoja ja kirjoittamalla niistä tarkat tiivistelmät heti tuoreeltaan. Sekä litteroidut haastattelut että tiivistelmiksi kirjoitetut muistiinpanot tallensin omina tiedostoinaan tietokoneelleni.

Haastateltavien vastaukset jaottelin teemoittain eri otsikoiden alle. Sairaanhoitajien ja poliisien vastauksia käsittelin ja vertailin alkuun erikseen, mutta koska molempien ryhmien haastattelurungot olivat teemoitettu samalla tavoin, pystyin vertailemaan vastauksia myös keskenään. Eri henkilöiden vastaukset on koodattu ja analysoitu aihe-alueittain. Näin vastaukset eivät olleet yhdistettävissä vastaajaan, mutta minun oli helpompi vertailla vastausten eroavaisuutta ja yhdenmukaisuutta.

Seuraavassa vaiheessa valitsin vastauksista ne, jotka halusin ottaa työhöni suorina lainauksina. Suorat lainaukset päätyivät työhön lopulta sattumanvaraiseen järjestykseen, sillä niiden järjestys määräytyi lopulta teemojen käsittelyn mukaisesti eikä välttämättä siinä järjestyksessä kuin asiaa oli käsitelty haastattelussa.

3.3 Luotettavuus

Osana tutkimusprosessia tutkijan tulee arvioida työnsä luotettavuutta ja pätevyyttä. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden parantamiseksi tutkijan on hyvä raportoida tutkimuksen vaiheista mahdollisimman tarkasti. Tutkijan tulee kertoa avoimesti ja totuudenmukaisesti aineiston keräämiseen ja tuottamiseen liittyvät vaiheet. Saman tarkkuuden tulee kattaa kaikki tutkimuksen vaiheet. Aineistosta tehtyjä tulkintoja ja päätelmiä voidaan perustella ja havainnollistaa suorilla haastattelulainauksilla. (Hirsjärvi ym. 2004, 216–218.)

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavat luonnollisesti valitun aiheen rajaamiseen ja tutkimusongelman asettamiseen liittyvät seikat. Aiempaa tutkimustietoa valitsemastani aihepiiristä on niukasti saatavilla ja työni tarkoituksena on tuottaa tietoa yksittäisestä ja paikallisesta ilmiöstä eikä sillä pyritä yleistettävyyteen. Tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että tutkimuskysymykset, joihin työllä haetaan vastauksia, on muotoiltu tarkasti ja huolellisesti. (Metsämuuronen 2001, 11–16.)

Laadullisessa tutkimuksessa tuloksiin vaikuttavat aineiston keräämiseen vaikuttaneet olosuhteet, kuten haastattelujen aika, paikka ja tilanne. Luotettavuuteen vaikuttaa luonnollisesti myös tutkijan omat arvot sekä asema organisaatiossa. (Vilkkonen 2005, 160–168.) Haastateltavat poliisit työskentelevät Lappeenrannan poliisiasemalla, missä suoritin poliisikoulutukseen kuuluvan työharjoitteluni. Tutkimuksen tuloksissa tulee ottaa huomioon, että haastattelija ei ollut täysin ulkopuolinen tutkija, vaan osa organisaatiota. Toisaalta voidaan ajatella, että tutkimukseen valikoituneiden poliisimiesten on voinut olla helpompaa ja vapautuneempaa puhua entuudestaan tutulle haastattelijalle.

Opinnäytetyöhöni olen pyytänyt tutkimusluvat Etelä-Karjalan keskussairaalan päivystyksen toimintayksiköstä sekä Lappeenrannan poliisiasemalta. Lappeenrannan keskussairaalan päivystyksessä oli kartoitettu etukäteen osallistumishalukkuutta seksuaalirikostutkintaa käsittelevään tutkimukseen ja kaikki haastatellut sairaanhoitajat olivat ilmoittautuneet vapaaehtoisina mukaan.

Kartoittaakseni seksuaalirikostutkinnan nykytilaa Lappeenrannassa, päädyin haastattelemaan poliisimiehiä sekä kentältä että rikostorjunnasta. Työni näkökulma on kuitenkin enemmän ensipartion toiminnassa seksuaalirikostehtävällä kuin varsinaisessa rikostutkinnassa. Pidän kuitenkin tärkeänä selvittää myös rikostorjunnassa työskentelevien poliisien näkemystä asiassa. Poliisimiehet valikoituivat tutkimukseen satunnaisesti ja heidän osallistumisensa opinnäytetyöhöni perustui vapaaehtoisuuteen.

Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti tutkimusaineiston keräämiseksi suoritetuissa haastatteluissa otetaan huomioon tutkimuksen eettiset vaatimukset. Aineiston keräämisessä otetaan huomioon mm. anonyymiuden takaaminen, erilaiset korvauskysymykset, luottamuksellisuus ja aineiston tallentaminen asianmukaisesti (Hirsjärvi ym. 2004, 27).

4 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Opinnäytetyössäni selvitän teemahaastattelujen avulla, mikä on seksuaalirikostutkinnan tämän hetkinen tilanne Lappeenrannassa. Tutkimuksen näkökulmana on ollut selvittää ensipartion suorittamien alkutoimien merkitystä seksuaalirikostutkinnassa sekä yhteistyön toimivuutta sairaalan ja poliisin välillä oikeuslääketieteellisten tutkimusten osalta. Seuraavaksi esittelen työni tuloksia. Haastatteluissa käytetyt teemat olen käsitellyt eri kappaleissa. Jotta haastattelujen tuloksia olisi helpompi käsitellä ja tulkita, olen nimennyt vastaajat seuraavalla tavalla: sairaanhoitajat (S1, S2, S3) ja poliisimiehet (P1, P2, P3, P4).

4.1 Haastateltavien työkokemus

Sairaanhoitajien työkokemus vaihteli 1,5 vuodesta 17 vuoteen. Sairaanhoitaja (S1) oli valmistunut 1,5 vuotta aiemmin ja oli työskennellyt koko virkaikänsä päivystysalueella. Hänellä oli haastatelluista hoitajista vähiten kokemusta oikeuslääketieteellisessä tutkimuksessa avustamisesta, tapauksia oli kaksi. Sairaanhoitaja (S2) oli työskennellyt sairaanhoitajana 17 vuotta, joista päivystysalueella yhdeksän vuotta. Sairaanhoitaja (S3) kertoi työskennelleensä viimeiset kahdeksan vuotta päivystyksessä ja hänellä oli kokemusta sairaanhoitajan työstä 16 vuoden ajalta. Pidemmän virka-iän omaavilla sairaanhoitajilla oli molemmilla kokemusta useasta, mutta alle kymmenestä SERI-tutkimuksesta.

Valvonta ja hälytyssektorilla toimivien poliisien virkaiät olivat 10 ja 15 vuotta (P1 ja P2). Molemmat olivat työskennelleet valvonta- ja hälytyssektorilla noin 7 vuotta, jonka aikana molemmat arvioivat hoitaneensa 10 - 20 seksuaalirikostehtävää.

Rikostutkijoina toimivat poliisit olivat virkaiältään 3,5 vuotta ja 26 vuotta. Vanhempi rikoskonstaapeli (P3) oli työskennellyt 3,5 vuotta kestäneen virkauransa rikostorjunnassa ja arvioi tutkineensa tuona aikana muutamia seksuaalirikosjuttuja. Rikosylikonstaapeli (P4), joka oli työskennellyt tutkinnassa 18 vuotta, arvioi tutkineensa useita kymmeniä seksuaalirikostapauksia työuransa aikana. Haastatteluun valikoituneiden poliisien työkokemus ja perehtyneisyys aiheeseen vaihteli siis runsaasti.

4.2 Haastateltavien kokemus koulutuksesta ja perehdytyksestä

Kukaan haastatelluista sairaanhoitajista ei ollut saanut oikeuslääketieteellisessä tutkimuksessa avustamiseen tai seksuaalirikosnäytteiden ottamiseen liittyvää erityistä koulutusta. Koulutusta ei ollut annettu sairaanhoitajakoulutuksen aikana eikä nykyisessä työpaikassa. Työpaikalla annetun perehdytyksen määrä vaihteli haastateltavien vastausten mukaan yksilöittäin. Sairaanhoitaja (S3) kertoi, ettei ollut saanut lainkaan koulutusta SERI-tutkimuksesta ja perehtyminen oli tapahtunut tutkimuksessa mukana olemalla:

”En ole saanut koulutusta. No, ainakin työpisteellä pitäis olla, ku eihän näitä näytteitä oteta tuolla muualla. Se on esimerkiksi niin iso homma, ja sitä pitää oikeesti luntata siitä paperista. Ja siinä menee melkein kahden hoitajan ja yhden lääkärin aika. Et sillo ku tulit päivystykseen ja aloin niitä tekemään, niin niissä melkein oli aina se kokeneempi hoitaja mukana, et se on tavallaan se koulutus tässä. Et ei sen kummempaa.”

Sairaanhoitaja (S1) kuvasi perehtymisen asiaan olevan hyvin itseohjautuvaa ja tapahtuneen opiskeluaikana. Hänen mukaansa päivystyksessä perehdytyksen tueksi oli laadittu kansio, jossa oli ohjeet tutkimuksen suorittamiseen. Lisäksi hän oli tutustunut etukäteen SERI-näytepakkaukseen.

”No en varsinaisesti ole saanut koulutusta. Sanottiin, että lue tämä kansio. Ja tutustu ja perehdy tähän pakkaukseen. Mikä se on se pakkaus, mikä sit otetaan. Se oli täällä päivystyksessä. Se oli miun opiskeluaikaan täällä, kun miä olin täällä opiskelijana aiemmin. Eli siitä oli aikaa, kun miä olin sitä viimeeksi käpistelly. Mut ei varsinaista perehdytystä.”

Sairaanhoitaja (S3) oli saanut haastateltavista eniten perehdytystä aiheeseen. Hän oli osallistunut työpaikalla järjestettyyn koulutus/perehdytystilaisuuteen, jossa SERI-tutkimukseen liittyviä asioita oli käyty yhdessä läpi. Kouluttajana oli toiminut päivystyspoliklinikan henkilökuntaan kuuluva henkilö, jolla oli kokemusta ja tietoa muita enemmän.

”No sen voi varmaan sanoa et minkäänäköistä koulutustahan siihen ei olla ikinä niinku saatu. Meillä on yksi sairaanhoitaja, jonka alueena on justiin tää. Ni hää on joskus osastotunnilla, joskus muutamia vuosia sitten niinku puhunu tästä aiheesta tunnin, puoltoista ja sit ollaan käyty läpi se paketti, mitä myö sit tehään. Eli se on niinku ainut.”

Haastatellut sairaanhoitajat olivat kaikki yhtä mieltä siitä, että lisäkoulutusta aiheesta tarvittaisiin. Kysyessäni koulutuksen sisällöstä, sitä koettiin tarvittavan etenkin käytännön asioihin, eli konkreettisesti itse tutkimuksen kulkuun sekä näytteiden ottamiseen. Yleislääketieteen päivystyksessä, jossa oikeuslääketieteelliset tutkimukset tehdään, päivystää pääsääntöisesti niin sanottu keikkalääkäri, jolla ei välttämättä ole hoitajia enempää kokemusta tai tietoa oikeuslääketieteellisen tutkimuksen suorittamisesta.

Sairaanhoitaja (S3) kuvasi tutkimuksen suorittamisen vaativan henkilökunnalta ajan ja osaamisen lisäksi asiaan perehtyneisyyttä:

”Se tutkimus tosissaan vaatii aika paljon, et pitäisi varmaan olla jotain koulutusta.”

Sairaanhoitaja (S1) koki koulutusta tarvittavan eniten käytännön tekemiseen:

”No sellasta, et näkis käytännössä ensin et miten se tehdään. Aina siihen pakkaukseen voi perehtyä, aina voi kattoo et joo, tälleen nää otetaan, mut sit siinä tulee aina sellasia eteen et mites tää nyt käytännössä tehäänkää. Esimerkiksi miulle tuli sellainen, et piti ottaa lasilevyllä näyte ja sit pumpulipuikolle se sama näyte, niin tuli sellaista et miten nää nyt laitetaan? Et laitetaanko nää nyt tähän samaan boksiin vai jotenkin erikseenkö ne pakataan. Eli ihan sellaisia yksinkertaisia kysymyksiä.”

Pitkään päivystyspoliklinikalla työskennellyt sairaanhoitaja (S2) kritisoi sitä, että kyseisiä tehtäviä oli joutunut hoitamaan ilman minkäänkokoista perehdytystä tai koulutusta:

”No ei ole riittävää. Ekakskii niitä oli joutunut tekemään, jo enneku se osastotunti oli. Eli se olis hyvä et se perehdytys olis ollut ennenku niitä olisi joutunut tekemään ensimmäistäkään.”

Hoitohenkilökunnan tueksi ja tutkimuksen suorittamista helpottamaan on moniammatillisen yhteistyön tuloksena laadittu Raiskatun akuuttiapu (RAP) -kansio. RAP-kansion tavoitteena on parantaa seksuaalirikoksen uhrin hoidon laatua. RAP-kansion on rahoittanut Sosiaali- ja terveysministeriö sekä Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus ja se on kehitetty osana Naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhanketta vuonna 2002. RAP-kansion käyttäminen toimenpiteiden apuna vaihtelee terveydenhuollon yksiköittäin.

Poliisit eivät, yhtä lukuun ottamatta, olleet saaneet poliisin peruskoulutuksen lisäksi muuta koulutusta seksuaalirikostutkintaan. Ainoastaan rikosylikonstaapeli (P4), joka oli työskennellyt 18 vuotta rikostorjunnassa, oli käynyt vuonna 2010 Poliisiammattikorkeakoulussa kahden viikon mittaisen koulutuksen, joka käsitteli erityisesti seksuaalirikoksia sekä lapsen asemaa esitutkinnassa.

Yksi haastateltavista poliiseista (P1) piti poliisin peruskoulutusta riittävänä perustehtävien hoitamiseen valvonta- ja hälytyssektorilla. Hänen mukaansa peruskoulutuksessa saaduilla tiedoilla ja taidoilla kykenee hoitamaan myös seksuaalirikokseen liittyvän tehtävän kentällä. Muiden haastateltujen poliisien mielestä poliisin peruskoulutuksessa hankittu osaaminen seksuaalirikosten tutkinnassa ei ole riittävää. Rikosylikonstaapeli (P4) tosin kertoi, ettei saatu lisäkoulutus poistanut kaikkia haasteita rikostutkinnassa ja kuvasi asiaa näin:

”Vaikka ei se pelkkä lisäkoulutuskaan anna valmista ja suoraa mallia toimia. Aina kun tällainen juttu on tullut, niin on kuitenkin joutunut ottamaan paljon itse selvää. Ja pitää ottaa huomioon, että paikalliset käytännöt vaihtelevat runsaasti.”

Rikostorjunnassa työskentelevät poliisit toivoivat koulutusta myös tutkinnan myöhemmistä vaiheista. Koulutuksen toivottiin tuovan varmuutta moniin käytännön seikkoihin, kuten esitutkintapöytäkirjan laatimiseen, uhriarvioon ja muihin uhriin liittyviin toimenpiteisiin. Vanhempi rikoskonstaapeli (P3) kuvasi asiaa näin:

”Ihan esitutkintapöytäkirjan kokoamiseen, kun tulee niin paljon liitteitä, näytteitä jne...ja sitten ihan esimerkiksi merkintälehdien laatimiseen.”

Kenttäpartiossa työskentelevät poliisit kertoivat toivovansa koulutusta hyvin käytännön läheisistä asioista, kuten alkutoimenpiteistä tapahtumapaikalla, SERI-tutkimuksista ja -pakkauksen sisällöstä sekä näytteiden ottamisesta. Haastatteluissa ilmeni, etteivät kentällä työskentelevät poliisit tunteneet kovinkaan hyvin SERI-pakkauksen sisältöä tai tutkimuksen kulkua. Tutkimusta pidettiin terveydenhuollon tehtävänä, mitä se toki onkin, eikä siihen ollut sen enempää perehdytty. Koulutuksen toivottiin tuovan varmuutta seksuaalirikostehtävien hoitamiseen kentällä.

Valvonta- ja hälytyssektorilla työskentelevän vanhemman konstaapelin (P1) mukaan koulutusta olisi hyvä saada myös esimerkiksi paikkatutkintaan:

”Alkutoimenpiteisiin ja niiden suorittamiseen. Eli, että millä laajuudella tai tarkkuudella tehdään niitä toimenpiteitä, jotta turvataan esitutkinta...”

Poliisin paikalla olosta tutkimustilanteessa sairaalassa oli hyvin erilaisia kokemuksia. Sekä rikostutkinnassa että kenttäpartiossa työskentelevät poliisit olivat toimittaneet asianosaisia SERI-tutkimuksiin sairaalaan. Haastatellut poliisit eivät kokeneet poliisin paikalla oloa sairaalassa tai tutkimuksessa tarpeelliseksi. Hoitajilla oli kokemusta myös siitä, että poliisi oli ollut paikalla tutkimuksessa. Hoitajat kokivat poliisin paikallaolon hyödylliseksi etenkin, jos tutkimusten aikana tuli esiin uutta tietoa rikoksesta tai sen teko-olosuhteista. Paikalla olevalta poliisilta voitiin myös tarvittaessa kysyä ohjeita tai tarkennusta tutkimuksen kulusta.

Haastattelujen perusteella poliisin läsnäolosta tutkimuksessa ei ole yhteneväistä linjaa. Valvonta- ja hälytyssektorilla työskentelevä poliisimies (P2) kertoi asiasta näin:

”No, ihan käytännön jutuista siellä rikospaikalla toivois lisää koulutusta ja niistä näytteistä ja sitte siitä poliisin läsnäolosta siellä tutkimuksessa.”

Poliisin läsnäolosta oikeuslääketieteellisen tutkimuksen aikana ei ole olemassa yksiselitteistä ohjeistusta. Pakkokeinolain 8 luvun 33§:n mukaisesti henkilökatsastusta suorittavan poliisimiehen on oltava samaa sukupuolta kuin tutkittavan, pois lukien sylkinäytteen ottaminen tai puhalluskoe. Terveystarkastuksen henkilökuntaa sukupuolisääntö ei koske. (PKL 806/2011.) Käytännössä poliisimies on läsnä SERI-tutkimuksessa tilanteissa, joissa poliisin tulee turvata terveydenhuollon henkilöstön työturvallisuutta esimerkiksi tutkittavan käytöksen vuoksi.

Seksuaalisuuteen liittyvistä asioista puhumisen koettiin olevan joissakin tilanteissa vaikeaa. Etenkin asianomistajalta tapahtuman yksityiskohdista kysyminen koettiin haastavaksi. Puhuttamisessa ja kuulustelussa tulee selvittää yksityiskohtaisesti tapahtumien kulku ja täyttyykö rikoksen tunnusmerkistötekijät. Tiedoilla voi olla ratkaisevaa merkitystä myös rikosnimikkeen valintaan, teon moitittavuuteen ja rangaistuksen mittaamiseen.

Rikostutkijana työskentelevän poliisin (P3) mukaan seksuaalirikosten kuulustelujen suorittamiseen tarvittaisiin lisäkoulutusta:

”Kuulustelujen suorittamiseen tarvitsisi lisää koulutusta. Puhutaan kuitenkin vähän eri jutuista kuin muissa rikoksissa.”

Kuulustelujen aikana tulee selvittää tapahtumien yksityiskohtien lisäksi, tarvitaanko uhrin suojelemiseksi tehdä erityisiä toimenpiteitä. Tällainen toimenpide voi olla esimerkiksi kuulustelujen videointi myöhempää oikeudenkäyntiä varten, jolloin asianomistajan ei tarvitse olla läsnä oikeudenkäynnissä. Joissakin tapauksissa jo ensipartion suorittamat alustavat puhuttelut olisi hyvä videoida. Lisäksi seksuaalirikosten esitutkinnassa joudutaan ylipäättään selvittämään asianosaisten yksityisiä ja intiimejä asioita.

Esitutkintalain 9 luvun 4§:n mukaan eräissä tapauksissa asianomistajan kuulustelu tulee taltioida, jotta sitä voidaan käyttää näyttönä oikeudenkäynnissä. Näin toimitaan esimerkiksi silloin, jos asianomistajan kuuleminen oikeudenkäynnissä vaarantaisi hänen terveytensä tai aiheuttaisi muuta vastaavaa merkittävää haittaa (Esitutkintalaki 805/2011).

4.3 Nykytilanne

Kysyessäni nykytilasta Lappeenrannan keskussairaalan päivystyksessä, sairaanhoitajat kertoivat, että kaikesta huolimatta tutkimukset ovat yleensä sujuneet ilman suurempia

ongelmia ohjeiden mukaan toimimalla. Haastatellut sairaanhoitajat kertoivat, ettei sairaalaan ollut tullut palautetta näytteiden huonosta laadusta tai mahdollisista virheistä. Kysyessäni mikä on mennyt hyvin, sairaanhoitaja (S3) vastasi, ettei yksikään tutkimustilanne ollut mennyt täysin oppikirjan mukaisesti:

”Ei mikään (ole onnistunut)! Naurua... Siis kun, se on niin laaja se juttu. Ku siinä on ne hius- ja muut karvanäytteet, mut sitten kun aletaan ettimään et mitähän verinäytteitä ja muita pitää ottaa.”

Sairaanhoitaja (S1) kertoi, että kaiken kaikkiaan ne SERI-tutkimukset, joista hänellä on kokemusta, olivat sujuneet loppujen lopuksi hyvin. Hänen mukaansa palautetta ei ollut jälkikäteen tullut, että jotain tutkimuksissa olisi mennyt pieleen.

”Hmmm....no varmaan kaikki on silleen hyvin mennyt. No ehkä palautetta olis kiva saada, et onks ne menny ihan päin prinkkalaa nämä näytteet ja otot. Ja jos jotain on menny pieleen, kun eihän myö voida sit tietää jatkossa, jos jotain on mennyt. Ja tehdään sit se sama virhe, jos ei tuu palautetta. Se ainakii. Mut miusta aika hyvin mennyt.”

Sairaanhoitaja (S2) kuvaili kokemuksiaan SERI-tutkimuksista näin:

”Jos se potilas on sellainen yhteistyökykyinen, kun eihän kaikkii välttämättä halua et niistä otetaan. Tai sit anna sit loppujen lopuksi ees mitään näytteitä ottaa. Ja sit lääkäri on sellainen, joka on aiemminkin niitä näytteitä ottanut. Sit meitä on yleensä kaksi hoitajaa siinä, jotka on sitä aiemminkin tehnyt, et se on sellaista sujuvaa ja nopeeta. on sellaisiakin ollut.”

Poliisien mukaan seksuaalirikosten tutkiminen Lappeenrannassa on kaiken kaikkiaan sujunut kohtuullisen hyvin. Etenkin asianosaisten puhuttamisen koettiin onnistuneen hyvin. Monen haastateltavan mukaan yhteistyö asianosaisten kanssa koettiin helpoksi omien hyvien vuorovaikutustaitojen vuoksi. Puheyhteyden muodostaminen asianosaiseen koettiin suhteellisen helpoksi. Kenttäpartiossa työskentelevä poliisimies (P1) kuvasi kokemuksiaan seksuaalirikostehtävistä ja niiden sujumisesta näin:

”Meillä (haastateltavan poliisin partiolla) asiakkaiden kohtaaminen ja puhuttaminen on se vahvuus. Tekninen tutkinta tehdään sitten niin huolella ja hyvin kuin osataan.”

Poliisin ammatissa yksi tärkeimmistä työkaluista onkin juuri puhuminen, joten on ymmärrettävää, etteivät haastateltavatkään kokeneet tätä ongelmalliseksi. Ylipäättään tehtävät pyritään hoitamaan niin, että ne voidaan laittaa hyvällä omalla tunnolla eteenpäin prosessissa. Rikostutkijana työskentelevä poliisi (P4) käyttikin termiä, että työt pitää hoitaa niin, että ne kestävät jälkikäteisarvostelun. Vanhempi rikoskonstaapeli (P3) koki, että epäillyn kohtaaminen kuulusteluissa oli helpompaa kuin asianomistajan:

”Etenkin epäiltyjen kuulustelut on mennyt hyvin. Oon osannut ottaa tärkeät seikat (tunnusmerkistökätkijät ja yksityiskohdat) huomioon.”

Myös valvonta- ja hälytyssektorilla työskentelevät poliisit kokivat asiakkaiden kohtaamisen onnistuvan hyvin. Vanhempi konstaapeli (P2) koki, että puheyhteyden luominen osallisiin oli helppoa:

”Puhuttaminen onnistuu hyvin. Itsellä on sen verran hyvät puhelajahjat.”

Rikosuhripäivystys (RIKU) koettiin erittäin hyvänä ja tarpeellisena yhteistyökumppanina etenkin väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkinnassa. Asiaomistajan ohjaaminen avun piiriin oli vaivatonta ja se onnistui kätevästi välittämällä asiakkaan yhteystiedot hänen luvallaan puhelimitse tai sähköpostitse RIKU:un. Lappeenrannassa uhrin ohjaaminen Rikosuhripäivystyksen palvelujen piiriin on Suomen kärkitasoa. Rikostutkijana työskentelevän poliisin (P4) mukaan asianomistajan ohjaaminen tarvittavan avun piiriin toimii Lappeenrannassa hyvin:

”RIKU toimii hyvin Lappeenrannassa. On hyvä, että on paikka mihin ohjata.”

4.4 Haasteet

Haastavaksi näytteiden ottamisessa ja tutkimuksessa haastatellut sairaanhoitajat kokivat asiakkaiden yllättävän saapumisen päivystykseen. Usein seksuaalirikoksen asianomistaja tai epäilty saapui päivystykseen virka-ajan ulkopuolella, joka aiheutti sairaanhoitajien mukaan vaikeuksia järjestää tutkimukseen aikaa ja henkilökuntaa. Lisäksi sairaanhoitajien mielestä näytepakkauksen ohjeet olivat monimutkaisia ja näyteenottamiseen ei ollut perehdytty riittävästi. Sairaanhoitaja (S1) kuvasi asiakkaiden saapumista päivystykseen näin:

”Se tuli ainakin miulle niin yllättäen. Sanottiin, että tässä on nyt tää tekijä ja uhri. Ne molemmat vaan tuli. Et ois vähän sitä valmistautumisaikaa. Et ei kerennyt yhtään kattoo niitä kansioita läpi. Et missä ne kansiot ylipäättään on,

kun ne ei ensinnäkään ollu omalla paikallaan. Ja sitte siinä oli just se aika oli siinä, ettei ehtiny perehtyy.”

Myös sairaanhoitaja (S2) kertoi, että tutkimus oli tullut yllättäen eikä aikaa valmistautumiseen juurikaan ollut.

”Iskettiin vaan ne paperit ja paketit käteen ja alettiin siinä lukemaan. Et eihän ne kovin jouhevasti niinku sen potilaankaan kannalta mennyt.”

Saman vastaajan (S2) mukaan haastavaksi tutkimustilanteen tekee myös SERI-pakkauksen muuttuminen, mutta hän myös jatkaa, ettei kyseessä kuitenkaan ole mikään poikkeavan haastava tilanne.

”Nykyään on tullut ne uudet paketit ja niitä en oo ottanut kertaakaan niitä uusia. Siis sen uuden prujun mukaan. Se vanhahan oli sitten loppujen lopuksi helppo ja yksinkertainen, kun niitä oli tehnyt. Hmm...lääkärihän ne näytteet ottaa ja kun siinä on ne kaksi hoitajaa, niin onko siinä sitten loppujen lopuksi mikään niin kovin vaikeata?”

Sairaanhoitajan (S3) mielestä SERI-pakkauksen ohjeet olivat vaikeaselkoiset:

”Ehkä niistä ohjeista pitäisi tehdä pikkuisen selkeämmät. Ja ihan yksinkertaisesti, että mitä otetaan ensin ja ylipäätään selkeämpi ohje.”

Siitä huolimatta, että haastatellut poliisit olivat kertoneet puhuttamisen olevan yleisesti ottaen helppoa, he kertoivat haasteista seksuaalirikoksen asianomistajan puhuttamisessa. Itkuisen ja järkyttyneen ihmisen puhuttaminen koettiin vaikeaksi ja asianomistajaa haluttiin lähtökohtaisesti suojella. Kentällä työskentelevä poliisi (P1) kertoi, että hänen mielestään tekona seksuaalirikos on vastenmielinen sekä alhainen ja tämän vuoksi uhrin kokemusta on vaikea kuvitella. Puhuttamisessa haluttiin varoa aiheuttamasta lisävahinkoa asianomistajalle, vaikka puhuttamisen tärkeys tiedostettiin. Kentällä työskentelevä poliisimies (P2) koki intiimien asioiden puheeksi ottamisen vaikeaksi asianomistajan kanssa.

”Se asianomistajan housuihin asettuminen on vaikeaa ja asioista kysyminen, ettei vaan loukkaisi. Epäilyyn puhuttaminen on mun mielestä helpompaa.”

Myös toinen kentällä työskentelevä poliisi (P1) koki uhrin puhuttamisen seksuaalirikostehtävän vaikeimmaksi osuudeksi.

”Että osaisi hoitaa asiaa asianomistajan kanssa lisäämättä hänen stressiään.”

Rikosylikonstaapeli (P4) kertoi asianomistajan kuulustelujen olevan poliisillekin henkisesti raskaita tilanteita. Kuulustelut olivat usein pitkiä ja vaativat paljon keskittymistä erilaisiin seikkoihin. Uhrin ikä tai muut olosuhteet on otettava huomioon asiaa tutkittaessa.

”Yhteyden saaminen uhriin on vähän haastavaa, kun joutuu käymään uudelleen läpi ne tapahtumat. Ja nuorten kanssa joutuu joskus aika paljon neuvottelemaan esimerkiksi niihin tutkimuksiin lähtemisestä.”

Haasteista kysyessäni etenkin rikostutkijat toivat esiin seksuaalirikosilmoitusten taustalla olevat moninaiset motiivit ja asianosaisten käyttämät pähteet tai mielenterveysongelmat. Väitettyjä tapahtumia ei ehkä ollut tapahtunut lainkaan tai ilmoituksen tekemisen motiivi oli jotain muuta kuin väitetty rikos. Tutkinnassa työskentelevä poliisi (P3) kuvaili asiaa näin:

”Oma skeptisyys on kyllä lisääntynyt, että onkohan koko juttu edes totta. On kuitenkin ollut niin paljon niitä tekaistujakin juttuja. On niitä sellaisiakin tapauksia, jotka on päätetty heti kuulustelujen jälkeen, kun on selvinnyt, ettei mitään rikosta ole edes tapahtunut tai syytä epäillä-kyynys ei ylity.”

Oma lukunsa olivat tapaukset, joissa asianomistajalla itselläänkään ei ollut tarkkoja muistikuvia väitetystä rikoksesta ja ilmoituksen motiivina oli, että poliisi selvittäisi mitä mahdollisesti oli tapahtunut. Näissä tapauksissa oli useimmiten kyse asianosaisten voimakkaasta päihtymystilasta, jota seuranneesta mahdollisesta seksuaalisesta kanssakäymisestä ei ollut varmoja muistikuvia.

Rikosylikonstaapeli (P4) kuvasi asiaa näin:

”Ja sitten on niitä; mua on pantu, selvitä mitä on tapahtunut...?”

Asianomistajan tuntema epäily tai potema huono omatunto, ei pitäisi pelkästään riittää osoittamaan, että rikos on tapahtunut ja ylittämään esitutkinnan aloituskynnystä. Esitutkintalain (ETL 3:3§) mukaan poliisin on toimitettava esitutkinta, kun on syytä epäillä rikoksen tapahtuneen. Epäilyjen tueksi tulisi olla jotain konkreettisempaa, kuin pelkkä asianomistajan tuntemus, että voidaan katsoa seksuaalirikoksen tapahtuneen. (Hahl 2009,

53.) Asianomistajan aiempi käyttäytyminen ei kuitenkaan saisi johtaa vähättelevään tai nöyryyttävään kohteluun. Asianomistajien tyytymättömyyttä poliisin toimintaan on aiheuttanut uhrin syyllistäminen, vähäinen paneutuminen ilmoitettuun asiaan sekä hienotunteisuuden puute. (Honkatukia 2011, 137.)

Kukaan haastateltavista ei kokenut seksuaalirikoksien tutkimista erityisen kuormittavana. Rikosylikonstaapelin (P4) mukaan seksuaalirikosten tutkinta on vaativaa ja niiden tutkiminen vie paljon aikaa. Hänen mukaansa juttujen kuormittavuus tuli kuitenkin suuresta työmäärästä, eikä niinkään juttujen luonteesta. Seksuaalirikostutkinta vaatii paljon työtä rikostutkijalta, sillä esitutkintaan liittyy runsaasti tekemistä: kuulustelut, koti- ja laiteetsinnät, arvio asianomistajan suojelutarpeesta, erilaisten lausuntojen tilaaminen, näytteiden ja valokuvien käsittely sekä liitteiden laatiminen.

Tutkinnassa kuormittavuuden määrään vaikutti myös se, että juttuja pystyttiin jakamaan toisten tutkijoiden kanssa. Useimmiten seksuaalirikosjuttuja tutki ne, joilla niistä oli eniten kokemusta, mutta mitään ehdotonta jakoa vastaajien mukaan ei ollut. Kentällä työskentelevät poliisit eivät kokeneet seksuaalirikostehtäviä enempää kuormittavana, kuin muitakaan vaativia työtehtäviä. Henkisesti vaikeammista tehtävistä pystyi lisäksi tuoreeltaan keskustelemaan partiokaverin kanssa.

Sairaanhoitajat pitivät seksuaalirikostutkimuksia vain yhtenä työtehtävänä eikä näiden asiakkaiden kohtaamista koettu erityisen kuormittavana. Erään sairaanhoitajan (S2) mukaan asiakkaan iällä tai sukupuolella ei ollut merkitystä, vaan nämä olivat potilaita siinä kuin muutkin.

Kysyessäni tehtävien kuormittavuudesta sairaanhoitaja (S1) kuvasi asiaa näin:

”En niitä asiakkaita, mutta se tilanne oli henkisesti aika kuormittava. Kun se oli ensimmäinen kerta ja kun pitää miettiä sen asiakkaankin kannalta sitä, kun ei ole kivaa, että mietitään siinä (tilanteessa), et mitenäs tämä nyt...otetaanko tämä nyt silleen. Ja kun lääkärikin oli siinä tilanteessa et voi ei, eihän näin voi käyttäytyä. Mutta en henkilökohtaisesti koe sitä kuormittavana, enemmän vaan miettii sitä, että se menisi oikein.”

Sairaanhoitajat kohtaavat kaikenikäisiä potilaita ja usein potilaan hoidossa joudutaan tekemisiin intiimien ja henkilökohtaisten asioiden kanssa. Kysyessäni kuormittavuudesta sekä tutkittavan sukupuolen, iän tai muiden henkilöön liittyvien seikkojen vaikutuksesta tutkittavan kohtaamiseen, sairaanhoitaja (S3) vastasi ytimekkäästi näin:

”En ole kokenut kuormittavana. Ei väliä, potilas kuin potilas.”

4.5 Yhteistyöstä

Kysyin haastateltavilta yhteistyöstä sairaalan ja poliisin välillä ja miten se heidän mielestään Lappeenrannassa toimii tällä hetkellä. Ennakkokäsitys asiasta oli, että yhteistyössä olisi parannettavaa ja prosessi ei ole tällaisenaan kovin sujuva. Kokemukset yhteistyön määrästä ja laadusta vaihteli runsaasti haastateltavien kesken. Sairaanhoitajat kokivat yhteistyön poliisin kanssa olevan vähäistä ja liittyvän lähinnä asiakkaan saapumiseen paikalle. Poliisin läsnäolosta SERI-tutkimusten aikana oli epätietoisuutta ja asianomistajan tutkimuksissa ei poliisi yleensä ollut paikalla. Rikoksesta epäillyn kohdalla poliisi jäi paikalle, jos koettiin, että poliisia tarvittiin turvaamaan tutkimuksen suorittaminen. Tällöin poliisit odottivat yleensä tutkimushuoneen ulkopuolella.

Sairaanhoitaja (S3) avasi tämän hetkistä käytäntöä näin:

”Ei täällä ole poliisia näkynytkään, kun me niitä näytteitä otetaan. Saa ihan soittaa perään et tuutteko hakemaan ne (näytteet). Kun eihän se meidän tehtävä ole, heidänhän se pitäisi huolehtia et hyö tulee ilman soittamisia hakemaan.”

Kahdesti SERI-tutkimuksessa avustanut sairaanhoitaja (S1) koki tilanteen toisin:

”Juu hyvin, ei ole silleen ollut ongelmia. Ihan ok. Poliisi on ohjeistanut asiakasta siitä mitä tapahtuu, mutta ei ne mitään ohjeita meille ole antanut. Me otetaan sitten se ruskea laatikko ja aletaan ottaa niitä näytteitä.”

Tiedustellessani poliisin läsnäolosta tutkimuksen aikana, sairaanhoitajat eivät kokeneet sitä tarpeelliseksi kaikissa tilanteissa. Näin asiasta kertoi sairaanhoitaja (S1):

”No en miä nyt tiedä mitä ne (poliisit) nyt siinä tekisi. Toki heiltä voisi kysyä, jos on jotain. Jos hyö tietävät. Vaikka ei hekään välttämättä tiedä niistä näytteistä sen enempää.”

Sairaanhoitajat kokivat yhteistyön poliisin kanssa rajoittuvan lähinnä asiakkaan tuomiseen paikalle ja näytteiden hakemiseen. Muusta yhteistyöstä haastatteluun osallistuneilla hoitajilla ei ollut juurikaan kokemusta. Vastajaan (S2) mieleen oli jäänyt yksittäinen kerta, kun poliisimies oli varmistanut, että tutkimukset oli tehty oikein.

”Viimeeksi ku tuli tälläinen potilas niin oli just vaihtunut se paketti ja ne paperit, jotka siihen täytetään. Niin poliisille kiitokset, et kun ne tuli hakemaan sen paketin. Niin käytiin yhdessä läpi se, et onks ne varmasti ne kaikki nyt otettu. Sitä en tiedä et onko aiemmin kukaan tälleen tehnyt. Se oli miusta, se jäi mieleen kun se oli miusta kivasti tehty, et puhuttiin et tää on nyt muuttunut ja nää täytetään. Ja kun tää uus ei oo niin selkee ja tää on paljon pitempikin. Sillon jäi mieleen et katottiin et varmasti kaikki meni oikein.”

Poliisien vastauksissa yhteistyö sairaalan kanssa koettiin toimivan kohtuullisesti. Joskus asiakkaan kanssa oli jouduttu odottamaan tutkimukseen pääsyä pitkään ja tämä koettiin erityisen turhauttavana. Rikostutkijat toivoivat enemmän ja matalalla kynnyksellä tapahtuvaa yhteistyötä sairaalan kanssa. Poliisien kokemusten mukaan SERI-pakkauksen näytteet oli yleisesti ottaen hyvin otettu, mutta haastateltavien mukaan välillä oli epätietoisuutta, onko muita näytteitä otettu kuten veren alkoholipitoisuuden tai lääkepitoisuuden osoittaminen. Rikosylikonstaapelin (P4) mukaan yhteistyö on nykyisellään puutteellista ja asialle olisi hyvä tehdä jotain:

”Yhteistyö sairaalan kanssa on tosi vähäistä. Pitäisi olla enemmän tiedonvaihtoa. Lapsipuolella onkin enemmän yhteistyötä. Ja sit kyllä siellä joutuu aina odottamaan asiakkaan kanssa. Ja sitten lääkärit on joskus täyttäneet aika huonosti sen kaavakkeen, joka on siinä näytepakkauksessa.”

Useampi poliisimies kertoi haastattelussaan, että oli joutunut odottamaan asiakkaan kanssa kohtuuttomankin pitkiä aikoja sairaalassa tutkimuksiin pääsyä. Toisenlaisiakin kokemuksia kuitenkin oli. Poliisimies (P1) kertoi yhteistyön toimivan mielestään hyvin.

”Hyvin, todella hyvin (yhteistyö sairaalan kanssa). En ole joutunut ikinä odottamaan asiakkaan kanssa mitenkään erityisen pitkään.”

Toinen kenttäpartiossa työskentelevä poliisi (P2) kertoi yhteistyön sairaalan kanssa rajoittuvan näytteiden ottamiseen. Eikä hänelläkään ollut huonoja kokemuksia toiminnasta sairaalassa.

”Hyvin toimii yhteistyö sairaalan kanssa. Vaikka tuntuu, että ne on kyllä ihan yhtä pihalla niiden näytteiden ottamisen kanssa kuin me poliisitkin...”

Vanhempi rikoskonstaapeli (P3) ei osannut kertoa yhteistyön sujuvuudesta vähäisen kokemuksen vuoksi. Hänen kokemuksensa rajoittuivat oikeastaan ainoastaan lääkärintilanteiden tilaamiseen tai puheluihin.

Kysyin poliisimiehiltä myös yhteistyöstä poliisiorganisaation sisällä liittyen seksuaalirikostutkintaan. Yhteistyö eri sektoreiden välillä vaihteli runsaasti haastateltavien vastausten perusteella. Tutkinnan ja kentän välillä yhteistyötä toivottiin lisää puolin sekä toisin. Kentällä työskentelevät poliisit toivoivat tietoa etenkin siitä, miten tehtävällä oli onnistuttu ja oliko jotain jäänyt tekemättä.

Yhteistyö kentän ja tutkinnan välillä ei vaikuttanut vastausten perusteella olevan mitenkään säännönmukaista, vaan vaihteli tapauksesta, tehtävästä ja henkilöistä riippuen. Kentältä yhteyttä otettiin tutkintaan epävarmoissa tilanteissa tai jos haluttiin palautetta keikasta.

Näin asiaa kuvasi kentällä työskentelevä poliisi (P1):

”Ei toimi kovin hyvin. Olisi hyvä saada enemmän feedbackia.”

Valvonta- ja hälytyssektorilla työskentelevä poliisimies (P2) kertoi, ettei yhteistyö ollut säännöllistä tutkinnan kanssa, mutta hänen mukaansa tutkinnasta oli aina tavoitettavissa joku.

Tutkinnassa työskentelevät poliisit toivoivat ensipartiolta enemmän tietoa tutkinta-ilmoitukseen. Erityisesti kaivattiin sellaisia havaintoja, joita varsinaiseen ilmoitustekstiin ei tule kirjoittaa, mutta joilla voi olla merkitystä jutun tutkintaan. Näitä tietoja toivottiin esimerkiksi tutkintamuistioon. Rikosylikonstaapeli (P4) koki yhteistyön näin:

”Vaihtelevasti toimii. Toivoisin enemmän tietoa ja havaintoja esimerkiksi tutkintamuistioon ja enemmän kuvia tapahtumapaikalta. Tutkija kun ei aina pääse käymään tapahtumapaikalla.”

Rikostutkijat kertoivat pääsevänsä hyvin harvoin käymään rikospaikalla, joten ensipartion kirjaamalla havainnoilla on sitäkin suurempi merkitys. Tutkijoiden mukaan välillä kentän partioilta pyydetään lisätietoa tai heidät kuullaan asiassa todistajana. Vanhempi rikoskonstaapeli (P3) kertoi ajoittain ottavansa yhteyttä kenttäpartioihin lisätietojen saamiseksi.

”Joskus on pitänyt tarkentaa ilmoituksen tietoja ensipartiolta, mutta muuten ihan hyvin toimii.”

Kysyin poliiseilta myös yhteistyöstä ja sen määrästä rikosteknisen yksikön kanssa. Yhteistyötä pidettiin kaiken kaikkiaan vähäisenä. Tekniikka kävi Lappeenrannassa haastateltujen mukaan hyvin harvoin seksuaalirikospaikalla. Haastateltujen kenttäpartiossa työskentelevien poliisimiesten mukaan teknisiltä tutkijoilta sai kuitenkin hyvin apua ja neuvoja paikkatutkintaan, jos vaan itse osasi ottaa yhteyttä ja kysyä.

Raiskausrikosten tutkinnasta laatimassaan käsikirjassa Savino ja Turvey (2005, 22–25) väittävät, että monet virheet seksuaalirikostutkinnassa voitaisiin välttää noudattamalla yksinkertaiselta kuulostavaa neuvoa: tunne laki, tunne ihmiset, tunne rikoslaboratorio. Yksi onnistuneen esitutkinnan ja koko rikosprosessin edellytys on sujuva yhteistyö, jossa kaikki hoitavat omat tehtävänsä hyvin, mutta tuntevat myös toisten työnkuvaa. Poliisin työ on hyvin pitkälle tiimityötä, jossa jokaisella on oma tärkeä tehtävänsä hoidettavana, mutta päämäärä on yhteinen.

4.6 Asenteista ja palautteesta

Tähän työhön ryhtyessäni olin pohtinut sairaanhoitajien tai poliisien mahdollista asenteellisuutta asianosaisia kohtaan tai onko heidän kohtelussaan eroa. Tällaista ei haastattelussa tullut esiin. Päinvastoin useampikin haastateltava kertoi pohtineensa toimenpiteiden vaikutusta molempien asianosaisten kannalta, myös rikoksesta epäillyn. SERI-tutkimus on sen kohteelle rasittava kokemus eikä siihen päädytä helpoin perustein.

Poliisit kokivat, että tutkimusten ja koko esitutkinnan tavoitteena oli turvata molempien, myös epäillyn oikeuksien toteutuminen. Eräs haastateltava poliisi kertoi, että vaikka väitettyä tekoa itsessään pitäisi vastenmielisenä, ei se saa vaikuttaa omaan toimintaan tai asianosaisten kohteluun. Sairaanhoitaja (S3) kertoi joskus tunteneensa myötätuntoa rikoksesta epäiltyä kohtaan, etenkin kun teko-olosuhteet vaikuttivat hyvin ristiriitaisilta. Sairaanhoitaja kuvaili tuntemuksiaan näin:

”Silloin kyllä alkaa väkisin mieltä, et voi sitä rukkaa joka siellä toisessa päässä on. Et kun meillä on näitä tällaisia sekakäyttäjiä ja muita...et ainahan ei tiedä. Mut silloinkin tehdään tietysti ne tutkimukset. Oletetaan kuitenkin et tää teko on oikeesti tapahtunut. Mut meillä on sitte aina joskus näitä asiakkaita et saa miettimään et onko jotain oikeesti tapahtunut. Kun se on oikeesti aika iso homma, kun se prosessi lähtee liikkeelle.”

Palautteen antamisen ja saamisen merkitys tuli esiin useammassakin haastattelussa. Oman toiminnan kehittämisen kannalta on merkityksellistä saada rakentavaa palautetta. Kenttäpartiossa työskentelevät toivoivat palautetta hoidetuista tehtävistä ja tietoa erityisesti siitä, missä on onnistuttu ja mitä mahdollisesti pitäisi tehdä jatkossa toisin. Sairaanhoitajat toivoivat enemmän palautetta poliisilta, erityisesti siitä miten SERI-tutkimuksessa ja näyttöiden ottamisessa oli onnistuttu.

Tutkijat taas toivoivat palautetta syyttäjältä sekä tietoa siitä, miten jutuille on jatkossa rikosprosessissa käynyt. Rikosylikonstaapeli (P4) kertoi, että tutkijat hyvin harvoin ehtivät käräjäoikeuteen seuraamaan tutkimiensa juttujen käsittelyä eikä käräjäoikeuden päätökset tulleet aina tutkijoiden tietoon.

5 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Seksuaalirikosten tutkinta on aina vaativaa rikostutkintaa, joka vaatii poliisilta jokaisessa esitutkinnan vaiheessa laaja-alaista ammattitaitoa. Esitutkinnan onnistumiseksi jokaisen tutkintaan osallistuvan tulee hallita omat tehtävänsä ja tietää miten tulee toimia. Seksuaalirikostutkinnan ja alkutoimien ei etenkään valvonta- ja hälytyssektorilla voida ajatella olevan poliisimiehelle rutiinia. Seksuaalirikostehtävän hoitaminen voi olla kokeneellekin poliisimiehelle stressaavaa ja stressin alaisena työskennellessä virheiden mahdollisuus kasvaa. Työskentelyn helpottamiseksi olisi varmasti hyvä, että olisi jonkinlainen manuaali tai ohje käytettävissä. Manuaalin tulisi olla helposti saatavilla ja siitä voisi tarvittaessa varmistaa, että kaikki tarvittava on tullut tehtyä tai kysyttyä. Tällainen niin sanottu kenttämuistio on laadittu monesta muusta työtehtävästä valvonta- ja hälytyssektorilla.

Opinnäytetyöprosessin aikana minulle ehdotettiin, että tällainen työskentelyä helpottava lista olisi tarpeellinen. Tämän perusteella laadin listan asioista, joihin tutkimuksen mukaan seksuaalirikostehtävällä tulisi kiinnittää huomiota esitutkinnan turvaamiseksi. Lista on hyvin pelkistetty ja siihen on lueteltu tärkeimpiä seikkoja, joita seksuaalirikostutkinnan alkuvaiheessa tulisi ottaa huomioon. Listaa ei ole koekäytetty, vaan se on vielä enemmänkin suunnitelma muistilistasta, jota ensipartio voisi käyttää seksuaalirikostehtävällä. Laitimani lista on opinnäytetyön liitteenä (Liite2).

Seksuaalirikostutkintaa ei erityispiirteistään huolimatta pidä eriyttää muusta poliisityöstä, vaan sitä olisi hyvä pitää yhtenä osana muiden poliisin tehtävien joukossa. Nykyisessä poliisikoulutuksessa saadaan hyvät valmiudet rikostutkinnan toteuttamiseen. Poliisiammattikorkeakoulussa opituilla tiedoilla ja taidoilla esitutkinnan suorittaminen onnistuu hyvin. Seksuaalirikostutkinnassa poliisilta vaaditaan lisäksi erityisosaamista, jota ei opita pelkästään koulussa, vaan joka kehittyy työ- ja elämäkokemuksen myötä. Lisäkoulutuksen merkitystä ei pidä myöskään unohtaa ja sitä pitäisi olla tarvittaessa saatavilla. Haastatelluista poliiseista vain yksi oli saanut koulutusta erityisesti seksuaalirikosten tutkintaan, vaikka sen tarvetta koettiin yleisesti.

Poliisilaitosten yhdistymisten myötä oman laitoksen henkilökuntaa ei tunneta enää niin hyvin kuin aiemmin, mikä osaltaan vähentää yhteistyötä tai ainakin nostaa kynnyistä pyytää neuvoja. Aiemmin tekninen tutkija saattoi olla saman kahvipöydän äärellä ja epävirallinenkin konsultointi työtehtävistä oli helpompaa. Nykyisin tekninen tutkija saattaa fyysisesti työskennellä toisella paikkakunnalla eikä yhteistyö ole tavanomaista. Paluuta pienempiin yksiköihin ei varmasti ole, mutta olisi syytä pohtia miten yhteistyöstä eri sektoreiden välillä voitaisiin tehdä jatkossa helpompaa.

Yllättävää tutkimuksen tuloksissa oli sairaanhoitajien perehdytyksen ja koulutuksen vähäisyys liittyen oikeuslääketieteellisten tutkimuksiin. On muistettava, että tutkimukset suorittaa lääkäri, mutta sairaanhoitaja on tutkimuksessa työparina ja tutkimuksen toimittamiseen tarvitaan käytännössä lääkäri-hoitaja-työpari. SERI-pakkauksessa on yksityiskohtaiset ohjeet niin lääkärille kuin poliisillekin tutkimuksen suorittamista ja näytteiden ottamista varten. Pakkauksen ohjeita pidettiin sekavina ja vaikeaselkoisina ja itse

tutkimusta haasteellisena. Tämä johtui haastateltavien mukaan pikemminkin siitä, että pakkauksen sisältöön ei ollut tutustuttu, ei niinkään itse pakkauksesta. SERI-pakkauksen perehtymiseen panostamisella voitaisiin tutkimuksesta tehdä jatkossa sujuvampaa.

Seksuaalirikoksen asianomistajan kohtaamista pidettiin haastattelujen perusteella haastavana. Lähes jokainen haastateltava korosti hienotunteisuuden merkitystä ja halusi varoa tuottamasta asianomistajalle enempää kärsimystä kuin oli pakko. Toisaalta lähes kaikki haastateltavat toivat esiin myös tekaistun ilmoituksen mahdollisuuden ja kokivat tärkeäksi, että asianomistajaa puhutetaan mahdollisimman pian tapahtuman jälkeen ja tarvittavan yksityiskohtaisesti. Oikeiden sanojen löytäminen koettiin hankalaksi ja vaikka tiedettiin, että asioista pitäisi kysyä suoraan, uhria haluttiin suojella lisäkäsirykseltä.

Yleisesti ottaen seksuaalirikoksen uhrin puhuttamista tai kuulustelua pidetään haastavana. Poliisissa uhrin kertomuksen kyseenalaistamista varotaan, vaikka poliisiin kuuluu lain mukaan selvittää tapahtumien todellinen laita puolueettomasti ja tasapuolisesti. Asianomistajalla on tapahtumasta kertoessaan totuudessa pysymisvelvollisuus, mutta joissakin tapauksissa asianomistaja saattaa kokea vaikeana paljastaa joitakin tutkinnan kannalta tärkeitä, mutta hänelle kiusallisia seikkoja. Tällaisia voivat esimerkiksi olla tilanteet, joissa asianomistaja ja epäilty ovat menneet ravintolailian päätteeksi samaan osoitteeseen, mutta sukupuolilyhteys on tapahtunut ilman asianomistajan suostumusta. Kuulustelijan tai puhuttajan olisikin tärkeää korostaa asianomistajalle, ettei poliisin tehtävä ole ottaa kantaa tapahtumiin vaan selvittää tapahtumien kulku. Esitutkinnan kannalta asianomistajan tulisi kertoa kaikki tiedot mitään salaamatta. Asenteellisuutta asianosaisia kohtaan ei haastattelujen perusteella ollut havaittavissa. Haastateltavien mukaan epäillyn tai asianomistajan kohtaamisessa tai kohtelussa ei ollut eroa.

Vastoin odotuksia haastateltavat eivät kokeneet seksuaalirikosten tutkintaa tai oikeuslääketieteellisissä tutkimuksissa avustamista henkisesti kuormittavana. On huomioitava, että työssä ei käsitelty lapsiin kohdistuvia rikoksia, joiden tutkinnan tiedetään olevan henkisesti kuormittavaa. Sekä poliisit että sairaanhoitajat kertoivat, että seksuaalirikostehtävät koettiin vain yhdeksi työtehtäväksi muiden joukossa. Moni haastateltavista kertoi, että työtehtävissä ei ole sijaa tunteille, eikä esimerkiksi asiakkaan iällä, sukupuolella tai muilla henkilökohtaisilla ominaisuuksilla ollut merkitystä asiakkaan kohteluun tai kohtaamiseen.

Poliisille kehittyy työkokemuksen myötä ammatti-identiteetti, jolloin tehtävät ja tapahtumat eivät mene niin iholle kuin siviilinä. Usein koetaan, että poliisin univormu antaa suojaa henkilön omalle persoonalle ja työssä kohdattuihin asioihin suhtaudutaan ”vain työnä”. Poliisin ja sairaanhoitajan työssä on vaarana kyynistyminen, jolloin mikään työssä kohdattu rankkakaan asia ei enää liikuta, eikä henkilö kykene tehtäviensä vaatimaan hienotunteisuuteen. Työtehtävillä kohdattu muiden ihmisten kärsimys ja hätä voi johtaa siihen, ettei osata enää tunnistaa omia tunteita tai käsitellä niitä. Poliisin työssä omaan jaksamiseen tulee kiinnittää riittävästi huomiota. Poliisissa haastavista tai vaikeista tehtävistä keskustellaan usein partiokaverin tai ryhmän keskuudessa. Tämä koetaan yleensä parhaaksi tavaksi käydä läpi vaikeita ja henkisesti raskaita työtehtäviä. Myös huumorin koetaan auttavan asioiden läpikäymisessä ja vakavista asioista saatetaan työyhteisön kesken puhua hyvinkin ronskisti.

Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia samaa aihetta suuremmissa kaupungeissa, suuremman poliisilaitoksen ja yliopistosairaalan alueella. Olisi kiinnostavaa selvittää, koetaanko suurissa yksiköissä seksuaalirikostutinnan ja -tutkimusten suhteen samoja haasteita ja ongelmia kuin pienemmällä paikkakunnalla. Ainakin Helsingin alueella tilanteen olettaisi olevan toisenlainen, sillä tutkimukset on keskitetty oikeuslääketieteellisen laitoksen yhteyteen ja vakavien väkivaltarikosten, kuten seksuaalirikosten, tutkinta on järjestetty eri tavalla kuin pienemmän laitoksen alueella.

Erityisen huomionarvoista on ensipartion havaintojen merkitys seksuaalirikospaikalta rikosprosessin myöhemmässä vaiheessa tuomioistuin käsittelyssä. Havainnot ovat voineet vaikuttaa tutinnan suuntaamiseen, mutta poliisimiesten tekemiä havaintoja itsessään voidaan pitää näyttönä. Poliisipartiota voidaan siis kuulla esitutinnan aikana todistajana asiassa. Partion jäsenten havainnot esimerkiksi asianomistajan henkisestä tilasta voi olla tärkeää todistelua tuomioistuimen arvioidessa asianosaisten kertomusten luotettavuutta. Tähän seikkaan tulisi jatkossa kiinnittää aiempaa enemmän huomiota ja kenttäpartion kuuleminen tulisi järjestää mahdollisimman tuoreeltaan seksuaalirikostehtävän hoitamisen jälkeen, etteivät tärkeät havainnot ja muistikuvat ehdi unohtua tai sekoittua toisiin hoidettuihin tehtäviin.

Tutkimus tuki käsitystä siitä, että yhteistyö sairaalan ja poliisin välillä Lappeenrannassa on vähäistä. Vähäiselle yhteistyölle on varmasti useita syitä, joista yksi on yhteyshenkilöiden puute. Hyvä käytäntö voisi jatkossa olla, että poliisissa ja sairaalan päivystyksessä olisi nimettyinä henkilöt, jotka toimisivat omien organisaatioidensa edustajina yhteistyöasioissa. Näiden henkilöiden kautta tarvittavaa tietoa ja osaamista siirtyisi puolin sekä toisin ja he voisivat järjestää esimerkiksi yhteistä koulutusta molempiin yksiköihin. Yhteyshenkilöiden myötä seksuaalirikostutkimuksen prosessia ja toimintamalleja voitaisiin kehittää palvelemaan paremmin molempia osapuolia. Eräs tärkeä kehittämiskohde on seksuaalirikoksen asianosaisten odotusajan lyhentäminen päivystyspoliklinikalla.

Tuttuja, rutiininomaisia toimintatapoja on suotavaa ajoittain kyseenalaistaa, jotta voidaan kehittää uusia ja toimivampia prosesseja. Toisaalta joskus voi tulla tarve kehittää täysin uusia malleja toimia. Viranomaisyhteistyön lisäämiseksi tarvitaan molemmilta organisaatioilta tahtoa ja halua vaikuttaa asian muuttamiseksi. Tulevaisuudessa Lappeenrannassa on tavoitteena parantaa yhteistyötä sairaalan ja poliisin välillä. Olen menossa esittelemään opinnäytetyötäni ja sen tuloksia Lappeenrannan keskussairaalaan tämän kevään aikana. Yhteistyön parantamiseksi on tarkoitus tarttua tutkimuksessa esiin tulleisiin ongelmiin ja haasteisiin. Toivon, että olen tämän opinnäytetyöni myötä voinut olla vaikuttamassa siihen, että yhteistyöstä poliisin ja terveydenhuollon välillä tulee jatkossa sujuvampaa ja laadukkaampaa.

LÄHTEET

Hahl, Ville 2009: Se pani mua väkisin – Tutkielma Helsingissä vuonna 2007 tapahtuneista seksuaalirikoksista ja rikosten uhreista. Joensuun Yliopisto. Kauppa- ja oikeustieteiden tiedekunta. Pro gradu-työ.

HE 6/1997. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi. Luettavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1997/19970006#idp6394896>. Luettu 30.3.2017

HE 216/2013. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun muuttamisesta. Luettavissa: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2013/20130216>. Luettu: 2.12.2016

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara Paula 2004: Tutki ja kirjoita. 10. uudistettu laitos. Helsinki, Tammi.

Honkatukia, Päivi 2011: Uhrin rikosprosessissa – Haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. Helsinki, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Isojärvi, Paula & Pietilä, Kimmo 2017: Seksuaali- ja lähisuhdeväkivaltarikosten tutkinta. Kihlakunnansyyttäjän luento 28.3.2017 Lappeenrannassa. Järjestäjänä Salpausselän syyttäjänvirasto.

Joki-Erkkilä, Minna 2015: Child Sexual Abuse - Interpreting medical statement conclusions and biological evidence detection in the criminal legal process. Tampereen Yliopisto. Lääketieteen yksikkö. Väitöskirja.

Kainulainen, Heini 2004: Raiskattu? Tutkimus raiskausten käsittelemisestä rikosprosessissa. Oikeuspoliittinen tutkimuskeskus. Helsinki, Tilastokeskus Oikeus.

Kjällman, Petra (toim.) 2004: Rikoksella loukattu: rikoksen uhrin käsikirja. Helsinki, Suomen mielenterveysseura SMS-Tuotanto Oy.

Koskinen, Kirsi 2013: Aikuinen seksuaalirikoksen uhrina – Mitä asiaa tutkivalta poliisilta vaaditaan? Poliisiammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö (PPT A).

Koskinen, Kirsi 2014: Seksuaalirikostutkijan työssä jaksaminen. Poliisiammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö (PPT B).

Lääkäriliiton valtuuskunnan kokouksessa 12.12.2014 hyväksytyt Lääkäriin eettiset ohjeet. Luettavissa: <https://www.laakariliitto.fi/edunvalvonta-tyoelama/liiton-ohjeet/eettisen-ohjee/> Luettu 3.12.2016

Metsämuuronen, Jari 2001: Metodologian perusteet ihmistieteissä. 2.painos. Viro, International Methapl Ky.

Ojala, Timo 2014: Seksuaalirikokset. Helsinki, Edita.

Ollikainen, Tiina 2016: Seksuaalirikostutkimukset rikosteknisessä laboratoriossa. Luento 17.11.2016 Poliisiammattikorkeakoulussa. Järjestäjänä Poliisiammattikorkeakoulu.

Sairaanhoidajaliiton liittokokouksessa 28.9.1996 hyväksytyt Sairaanhoidajan eettiset ohjeet. Luettavissa: https://sairaanhoitajat.fi/jasenpalvelut/ammattillinen_kehittymisen/sairaanhoitajan-eettiset-ohjeet/ Luettu 7.12.2016

Savino, John O. & Turvey, Brent E. 2005: Rape Investigation Handbook. London: Elsevier Academic Press.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2014: Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa. Raportti 32/2014. THL.

Vilkkä, Hanna 2005: Tutki ja kehitä. Helsinki, Tammi.

Haastattelu/Poliisit valvonta- ja hälytyssektori

Työkokemus

Mikä on virkaikäsi?

Kuinka kauan olet ollut nykyisessä tehtävässäsi?

Kuinka paljon sinulla on kokemusta seksuaalirikostutkinnasta (ao:n aikuinen), kuinka monta seksuaalirikostapausta/-tehtävää?

Koulutus & perehdytys

Oletko saanut koulutusta erityisesti seksuaalirikostutkintaan? Jos; mitä, missä, milloin?

Onko saamasi koulutus ollut mielestäsi riittävää?

Mihin seikkoihin olisit tarvinnut lisää koulutusta, miksi?

Nykytila

Miten seksuaalirikostehtävät ovat mielestäsi onnistuneet?

Mikä on mennyt erityisesti hyvin?

Mitä pitäisi tehdä toisin, miksi?

Haasteet

Mikä on haastavinta seksuaalirikostehtävällä, miksi?

Alustavat puhuttelut, haasteet niissä?

Paikkatutkinta, koetut haasteet?

Koetko seksuaalirikostehtävät kuormittavina?

Yhteistyöstä?

Kerro yhteistyöstä sairaalan kanssa?

Yhteistyö tutkinnan kanssa?

Yhteistyö tekniikan kanssa?

Haluatko kertoa jotain muuta aiheeseen liittyvää

Haastattelu/Poliisit rikostorjunta

Työkokemus

Mikä on virkaikäsi?

Kuinka kauan olet ollut nykyisessä tehtävässäsi?

Kuinka paljon sinulla on kokemusta seksuaalirikostutkinnasta (ao:n aikuinen), kuinka monta seksuaalirikostapausta/-tehtävää?

Koulutus & perehdytys

Oletko saanut koulutusta erityisesti seksuaalirikostutkintaan? Jos; mitä, missä, milloin?

Onko saamasi koulutus ollut mielestäsi riittävää?

Mihin seikkoihin olisit tarvinnut lisää koulutusta, miksi?

Nykytila

Miten seksuaalirikostehtävät ovat mielestäsi onnistuneet?

Mikä on mennyt erityisesti hyvin?

Mitä pitäisi tehdä toisin, miksi?

Haasteet

Mikä on haastavinta seksuaalirikostutkinnassa, miksi?

Koetko seksuaalirikostutkinnan kuormittavana?

Tutkivatko kaikki rikostutkijat ryhmässäsi seksuaalirikoksia?

Kuulustelut, haasteet niissä?

Tekninen tutkinta (ensipartion alkutoimet), haasteet?

Yhteistyöstä?

Kerro yhteistyöstä sairaalan kanssa?

Yhteistyö kenttäpartioiden kanssa? / Yhteistyö tekniikan kanssa?

Haluatko kertoa jotain muuta aiheeseen liittyvää

Haastattelu / sairaanhoitaja

Työkokemus

Mikä on koulutuksesi

Mikä on virkaikäsi?

Kuinka kauan olet ollut nykyisessä tehtävässäsi?

Kuinka paljon sinulla on kokemusta oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamisesta (seksuaalirikos-epäily)?

Koulutus & perehdytys

Oletko saanut koulutusta tai perehdytystä SERI-näytteiden ottamiseen? Jos, niin mitä, missä, milloin?

Onko saamasi koulutus ollut mielestäsi riittävää?

Nykytila

Mikä on mennyt mielestäsi hyvin?

Mitä pitäisi tehdä toisin?

Haasteet

Mitkä asiat koet vaikeimmiksi SERI-näytteiden ottamisessa?

Onko asiakkaan asemalla, sukupuolella, iällä merkitystä? Entä omalla työkokemuksellasi?

Koetko nämä asiakkaat kuormittavana?

Yhteistyöstä?

Kerro yhteistyöstä poliisin kanssa?

Onko jotain mitä haluaisit kertoa aiheeseen liittyen

PUHUTTAMINEN

Asema ilmoitettava ja sen mukaiset oikeudet & velvollisuudet:

AO totuudessa pysymisvelvollisuus, kannusta AO:ta kertomaan myös hänelle kiusallisista tai epäedullisista seikoista. Unohda liika häveliäisyys, kun kysyt yksityiskohdista!

YKSITYISKOHDAT! AVOIMILLA KYSYMYKSILLÄ! ÄLÄ JOHDATTELE!

RE:n itsekriminointisuoja!

MITÄ tapahtui – tarkasti tapahtumien kulku (käytettiinkö kondomia, tapahtuiko siemensyöksy? minne? suuteliko/nuoliko RE AO:ta? minne? – näistä paikoista erityisesti tulisi ottaa SERI-näytteet!)

MITEN tapahtui – estikö poistumisen, käyttikö RE väkivaltaa tai välinettä?

MISSÄ tapahtui – miten paikalle mentiin? yhdessä vai yksin? mistä suunnasta tulivat? (näikö joku, taksi, valvontakamerat?)

MILLOIN tapahtui – selvitä tapahtuman kesto?

Tarkasti yksityiskohdat! Tarvittaessa ota puhuttaminen videolle!

Puhuiko epäilty mitään teon aikana? Kysy RE:n tuntomerkit?

Molempien puhalluttaminen – perustele miksi puhallutat!

PAIKKATUTKINTA

Valokuvaa! Selvitä onko alueella valvontakameroita, soittiko uhri Häkeen, laite-etsintä/some – asianosaisten puhelimet !

Jäikö paikalle jotain epäillyltä tai uhrilta, ottiko RE jotain uhrilta ?

Näytteiden taltiointi tapahtumapaikalta !

Molempien osapuolten vammojen dokumentointi & valokuvaus +
vaatteiden valokuvaus

SERI-TUTKIMUKSET

Asianosaisten kuljettaminen/ohjaaminen lääkäriin – poliisiautolla? omalla
kyydillä? ennakoilmoitus sairaalaan? mistä ovista sisään?

Ohjeistus hoitohenkilökunnalle tarvittavista näytteistä alustavassa
puhuttamisessa selvinneiden seikkojen perusteella, kumpi asianosainen
ensin lääkäriin, ei yhtä aikaa; (RE yleensä ensin)

Arvioi läsnäolon tarve tutkimuksessa – työturvallisuus !

Verikokeet asianomistajasta (alkoholi, huumeet, lääkkeet) – tarvitaanko ?

Kerro asianomistajalle Rikosuhripäivystyksestä ja prosessista!

Älä jätä AO:ta yksin!

Paina mieleen yksityiskohdat keikalta ja tee tarvittaessa itsellesi
muistiinpanoja. Sinua saatetaan kuulla asiassa todistajana!